

**VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS FAKULTETAS
EKONOMINĖS POLITIKOS KATEDRA**

MANTAS RIČKUS
IV kursas, Ekonomika, Viešojo sektoriaus ekonomika

Baigiamasis bakalauro darbas
Lietuvos dvarų ES paramos įsisavinimo efektyvumas

Darbo vadovė
Lekt. Ona Marija Vyšniauskaitė

Vilnius, 2016

Turinys

1. Darbo temos aktualumas	3
1.1 Kultūros paveldo reikšmingumas ES kontekste	5
1.2 Kultūros paveldo samprata, skirstymas bei vertybės	6
1.3. Lietuvos dvarų kultūrinis paveldas ir jo panaudojimas šiandieninėms reikmėms	7
1.4. Dvarų nykimo priežastys ir veiksmų rekomendacijos	10
2. ES paramos įsisavinimo efektyvumo tyrimo metodika	14
3. Lietuvos dvarų ES paramos įsisavinimo efektyvumo tyrimas	18
3.1. Hugo Šojaus (Šilutės) dvaras	18
3.2. Jurbarko dvaras	19
3.3. Kretingos dvaras	21
3.4. M. Oginskio dvaras	23
3.5. Paežerių dvaras	25
3.6. Palangos Tiškevičių rūmai	26
3.7. Platelių dvaras	28
3.8. Raudondvario dvaras	30
3.9. Renavo dvaras	32
3.10. Tyzenhauzų (Rokiškio) dvaras	33
3.11. Užutrakio dvaras	35
3.12. Užvenčio dvaras	36
3.13. Zyplių dvaras	38
3.14. Rezultatų apžvalga	39
Išvados	42
Rekomendacijos	44
Summary	45
Literatūros sąrašas	46
Priedai	49

1. Darbo temos aktualumas

Kultūros paveldas – svarbi kiekvienos tautos kultūrinė tapatybė, susiformavusi keičiantis kartoms ir išlikusi iki šių dienų. Lietuvos dvarai – viena svarbiausių Lietuvos kultūros ir istorijos paveldo dalis, todėl svarbu šiuos objektus išsaugoti tiek dabarties, tiek ir ateinančioms kartoms. Tai aktualu, nes dvarai sparčiai nyksta, nors Lietuvos Respublikos Kultūros ministerijos viena iš prioritetinių užduočių – kultūros vertybių apsauga. Šiuo metu yra išlikę apie 554 įvairių dvarų¹, dvarelių ir palivarkų, nors prieš dvidešimt metų jų buvo registruota – 3342. Tai rodo, jog dvarai Lietuvoje sparčiai nyksta, todėl siekiant apsaugoti likusius dvarų statinius, yra įvertinama jų būklė, suteikiamas kultūros vertybės prioritetas, renovacijai ir išsaugojimui pasitelkiamos įvairių fondų lėšos bei valstybės parama – išlikę vertingi Lietuvos kultūrai ir istorijai dvarai ES struktūriniais paramos fondais bei valstybės institucijų lėšomis yra restauruojami, tvarkomi, prižiūrimi bei pritaikomi visuomenės poreikiams.

Yra sukaupiama daug informacijos apie tai, kaip yra naudojamos įvairių institucijų bei fondų pagalba ir lėšomis, todėl šiame darbe norima išanalizuoti, kaip efektyviai ta pagalba naudojama. Taip pat norima išsiaiškinti, kokie dvarai naudojami parama ir lėšomis, kuo renovuojami dvarai reikšmingi Lietuvos ir atskirų regionų istoriniam bei kultūriniam palikimui. Siekiant susieti su studijų dalyku, bus nagrinėjami tik tie dvarai, kuriuos prižiūri įvairios viešosios įstaigos – savivaldybės, muziejai, nacionaliniai parkai ir kt.

Darbo tikslai ir uždaviniai. Šio darbo tikslas – nustatyti Lietuvos dvarų, pasinaudojusių 2007-2013 metų ES struktūrinių fondų parama, paramos įsisavinimo efektyvumą. Šio darbo objektas – viešųjų įstaigų valdomi dvarai, pasinaudoję 2007-2013 metų ES struktūrinių fondų parama. Išsikelti darbo uždaviniai: (1) išanalizavus literatūros šaltinius, įvardinti pagrindines priežastis, dėl kurių nyksta dvarai Lietuvoje; (2) išanalizavus literatūros šaltinius, nustatyti realų dvarų skaičių iš buvusių dvarų, priskaičiuotų iki Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo; (3) atlikus interviu, nustatyti dvarų paramos įsisavinimo stebėsenos rodiklius ir jų rezultatus; (4) sukompiliavus dvarų paramos įsisavinimo stebėsenos rodiklius ir jų rezultatus, palyginti duomenis tarpusavyje ir nustatyti paramos įsisavinimo efektyvumą.

Darbo metodai. Reikalinga statistinė ir literatūrinė medžiaga buvo renkama internete – buvo atliekama literatūros analizė ir sintezė, interpretuota šiam darbui naudojama mokslinė literatūra. Taip pat buvo atliekama statistinė analizė, siekiant išsamiai išanalizuoti jau sukaupią informaciją, kaip buvo naudojama ES parama. Darbe buvo pritaikytas dedukcijos metodas, analizuojant įvairių autorių,

¹ Stulpinas R. *Sodyba – dvasios raiška* (1996), Nr.2. P.12

rašiusių apie Lietuvos dvarus, kūrinius ir iš jų gaunant informaciją, naudojamą šiam tyrimui atlikti. Siekiant detalizuoti tyrimą, buvo pasitelktas interviu metodas – buvo apklaustos Lietuvos muziejų asociacija, Lietuvos verslo paramos agentūra bei dvarų savininkai, valdytojai ar administratoriai dėl įvykdytų ES paramos projektų informacijos.

Empirinis šio darbo tyrimas buvo atliktas pasinaudojus kiekybinių ir kokybinių tyrimų sinergija. Siekiant kuo išsamiau atlikti tyrimą ir aiškiau interpretuoti gautus rezultatus, visų pirma, reikėjo surinkti duomenis, juos susisteminti, galiausiai juos vertinti ir interpretuoti. Taigi, atliekant tyrimą buvo surinkti visų dvarų savininkų projektų stebėsenos rodikliai, projektų aprašymai, tuomet surinkti duomenys buvo apdorojami, palyginami tarpusavyje, atliekami įvairūs skaičiavimai, o gautas rezultatas apibendrinamas.

1.1 Kultūros paveldo reikšmingumas ES kontekste

Šiame skyriuje bus išnagrinėti įvairūs Europos Sąjungos institucijų dokumentai ir skirtingų autorių darbai, siekiant paaiškinti, kuo svarbi yra ES struktūrinių fondų parama kultūros paveldui ir kodėl kultūros paveldo išsaugojimas yra svarbus Europos Sąjungai.

Pasak Europos Komisijos komunikato (2014)², skirto kultūros paveldo situacijai ES šalyse įvertinti, kultūros paveldas, tiek kilnojamas, tiek nekilnojamas, yra bendras visos visuomenės turtas ir paveldas iš ankstesnių kartų. Jis yra vertingas išteklius ekonomikos augimui, užimtumui ir socialinei sanglaudai.

Pasak M. Beugelsdijk, S. C.W. Eijffinger (2005)³, ES fondų parama silpniau išsivysčiusiems regionams sustiprina konvergenciją, kyla ekonomikos ir pragyvenimo lygis.

Dėl savo svarbos ir teikiamos ekonominės bei socialinės naudos, kultūros paveldo išsaugojimas yra vienas iš ES struktūrinių ir investicinių paramų krypčių. 2007-2013 metų ES investiciniu laikotarpiu, iš visų sanglaudos politikai vykdyti skirtų lėšų, t.y. 347 milijardų eurų, Europos Regioninės plėtros fondas skyrė 3,2 milijardus eurų kultūros paveldo apsaugai ir išsaugojimui, taip pat 2,2 milijardus eurų kultūros paveldo infrastruktūros gerinimui bei 553 milijonus kultūrinėms paslaugoms, kurias siūlė kultūros paveldo objektai, finansuoti – tokie skaičiai buvo atskleisti Europos komisijos komunikate (2014)⁴, pasibaigus 2007-2013 metų investiciniam laikotarpiui.

Tačiau, pasak V. Gedvilaitės, G. Ambraso (2011)⁵, siekiant išsaugoti kultūros paveldą, yra ir kitų, be ES, paramos šaltinių: valstybėse kultūros paveldo apsauga yra viena iš prioritetinių kultūros politikos krypčių, dėl kultūros paveldui išsaugoti ir prižiūrėti lėšas paprastai teikia nacionalinė vyriausybė ar valstybiniai fondai. Prie valstybės indėlio į kultūros paveldą svariai prisideda ir privataus sektoriaus atstovai – matydami, jog kultūros paveldas yra puiki niša realizuoti verslo idėjoms ir sulaukti atitinkamos finansinės gražos iš kultūros paveldo turizmo – prie kultūros paveldo išsaugojimo ir apsaugos prisideda privatūs subjektai bei privataus sektoriaus lėšos. Pasak autorių, jie reikšmingai prisideda prie kultūros paveldosaugos.

²Europos Komisija *Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe* (2014). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/culture/library/publications/2014-heritage-communication_en.pdf (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)

³M. Beugelsdijk ir S. C.W. Eijffinger *The Effectiveness of Structural Policy in the European Union: An Empirical Analysis for the EU-15 in 1995-2001*(2005). Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/files/153/6416287.pdf> (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)

⁴Europos Komisija *Mapping of Cultural Heritage actions in European Union policies, programmes and activities* (2014). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/culture/library/reports/2014-heritage-mapping_en.pdf (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)

⁵Gedvilaitė V.; Ambrasas V. *Efektivaus dvarų panaudojimo modelis* (2011). Prieiga per internetą: <http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/966/1/V.%20Gedvilaite.pdf> (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)

Šiame skyriuje analizuojama, jog kultūros paveldo sektorius yra išties reikšmingas ES tiek dėl kultūrinės, tiek ir dėl visuomeninės reikšmės - dėl to ES struktūriniai fondai skyrė žymią dalį savo biudžeto kultūros paveldo apsaugai finansuoti. Prie kultūros paveldo apsaugos taip pat svariai prisideda ir nacionalinės paramos, kitų fondų ir privačių subjektų lėšos.

1.2 Kultūros paveldo samprata, skirstymas bei vertybės

Šiame skyrelyje bus apžvelgta kultūros paveldo samprata, kaip kultūros paveldas yra skirstomas, kokių verčių turi Lietuvos dvarų paveldas. Buvo perskaityti ir peržvelgti Lietuvos Respublikos įstatymai, apibrėžiantys kultūros paveldo sampratą. Taip pat bus pristatomi kultūros paveldo konferencijos (2016) ⁶ metu išsakytos mintys ir apibrėžimai, kokių verčių turi kultūros paveldas.

Pasak Kultūros departamento prie Kultūros ministerijos direktorės D. Varnaitės (2016) ⁷, kultūros paveldas – karta iš kartos paveldimos, perimamos, sukurtos ir perduodamos kultūros vertybės, svarbios etniniu, istoriniu, etniniu ar moksliniu požiūriu. Tai – neatsinaujinantis šaltinis. HEREIN, Europos paveldo žodyno tinkle ⁸ yra suformuota kultūros paveldo samprata – tai yra „visas materialių, meninių ar simbolinių ženklų rinkinys, atėjęs iš praeities į kiekvieną kultūrą ir tokiu būdu prieinamas visai žmonijai. Paveldas, kaip iš praeities paveldėtas kultūrinį tapatumą kuriantis ir praturtinantis elementas, yra susijęs su visa žmonija. Jis kiekvienai atskirai vietai suteikia specifines, tik jai būdingas savybes ir dėl to yra žmonijos patirties lobynas“.

Kultūros paveldas gali būti dviejų rūšių – materialusis ir nematerialusis (dvasinis arba žodinis). Materialiosios kultūros vertybės skirstomos į kilnojamąsias ir nekilnojamąsias. Remiantis Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymu (1994) ⁹, nekilnojamosios kultūros vertybės, turinčios kultūrinę vertę, yra dvarai, statiniai, ansambliai, vietovės, piliakalniai, pylimai, gynybiniai įtvirtinimai, senovės gyvenamosios ir dirbtuvių vietos, senovės statinių griuvėsiai ir liekanos, religinio kulto vietos, aukurai, akmenys su įrašais ir kitais ženklais, pilkapiai, kapinynai, senovės laidojimo vietos, kapinės.

Pagal apibrėžimus dvarai yra prisikriami materialiajam nekilnojamam kultūros paveldui. Jų vertę taip pat labai pakelia juose yra išlikę sukaupę kilnojamųjų kultūros paveldo vertybių – antikvarinių kilnojamųjų visuomenės ir žmogaus veiklos medžiaginių kūrinių ir kiti daiktų, sukurtų daugiau nei

⁶ Varnaitė D. *STRUCTUM konferencija Kultūros paveldas* (2016)

⁷ Varnaitė D. *STRUCTUM konferencija Kultūros paveldas* (2016)

⁸ HEREIN *Thesaurus* (1994). Prieiga per internetą: <http://thesaurus.european-heritage.net/herein/thesaurus/> (Žiūrėta 2016 m. gegužės 13 d.)

⁹ Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (1994). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320782. (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)

prieš 50 metų, turinčių didelę kultūrinę vertę, kurių apibrėžimas nurodomas Lietuvos Respublikos kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatyme (1996)¹⁰.

Anot D. Varnaitės (2016), dvarų kultūros paveldo pagrindinės vertybės:

- Meninė-estetinė
- Archeologinė
- Urbanistinė
- Socialinė (tapatumo)
- Istorinė-dokumentinė

Apibendrinant, dvarų kultūros paveldas yra suvokiamas kaip neatsinaujinantis šaltinis, perduodamas iš kartos į kartą, turintis daug verčių, tokių, kaip: meninė-estetinė, archeologinė, urbanistinė, socialinė (tapatumo) bei istorinė-dokumentinė, prieinama išvada, kad tai išties vertingas didelę kultūrinę vertę turintis turtas.

1.3. Lietuvos dvarų kultūrinis paveldas ir jo panaudojimas šiandieninėms reikmėms

Šiame skyriuje bus peržvelgtas Lietuvos dvarų kultūrinis paveldas, istorinės gairės, dvarų pritaikymo pavyzdžiai šiandieninėms visuomenės reikmėms. Buvo perskaitytas magistrinis darbas dvarų išsaugojimo tema, buvo įsigilinta į įvairių pranešimų ir paskaitų medžiagą, ištirti privačių dvarų rinkoje esantys komerciniai pasiūlymai.

Lietuvos dvarų kultūrinis paveldas – labai vertingas, turintis didelę svarbą Lietuvos istorijai. Dvarai ilgą laiką tarnavo kaip buitinio, administracinio ar ūkinio pobūdžio pastatai, taip pat juose dažnai gyvendavo ištisos kilmingų bajorų kartos. Pasak A. Kasperavičiūtės (2009)¹¹, dvarai atspindėdavo šalies ekonominę, politinę ar kultūrinę situaciją – juose gyvendavo turtingiausi krašto gyventojai, dėl to juose buvo sukaupta nemažai kilnojamo materialaus ir nematerialaus turto. Anot Lietuvos Respublikos paveldo komisijos informacijos analizės tarnybos vyriausiojo specialisto, architekto ir paveldosaugos specialisto Algimanto Gražulio (2007)¹², išlikę dvarai liudija Lietuvos tautinės valstybės ilgaamžiškumą, savitą, mūsų regionui būdingą kultūrą, turi daug sąsajų su kitais

¹⁰ Lietuvos Respublikos Kilnojamųjų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (1996). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=423934. (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)

¹¹ Kasperavičiūtė A. *Lietuvos kultūros politika dvarų atžvilgiu*(2009). Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090904_113529-67459/DS.005.0.01.ETD (Žiūrėta 2016 m. balandžio 08 d.)

¹² Gražulis A. *Plungės seminaras „Dvarų paveldas Lietuvoje ir Lenkijoje. Visuomenės vaidmuo: problemos ir iššūkiai“*, 2008-09-26, pranešėjas Algimantas Gražulis, Valstybinė kultūros paveldo komisija. (2008). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1. (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)

Europos dvarais ir jų kultūromis (neretai Lietuvos dvarininkai pasisemdavo idėjų ir kultūrinės patirties Vakarų Europoje ir visą patirtį atsivežę pritaikydavo savo šalyje). Išlikusi dvarų kultūra dažnai atspindi jų ekonomikos raidą, politinio prisitaikymo, kultūrinio gyvenimo pakitimus, kurie vyko nuolat besikeičiant istorijos etapams. Dvarai būdavo kelių tipų – valstybiniai (karaliaus, kunigaikščio, vėliau okupacinės valdžios institucijų), bažnyčios, bajorų, vėliau – įvairios kilmės atstovų. Caro valdymo laikotarpiu Lietuvoje dvarus prižiūrėjo caro statybiniai ir vietiniai bajorai, kurie, kitaip nei imigravę dvarininkai, labiau rūpindavosi dvarai ir jų neapleisdavo. Būtent carizmo laikotarpiu prasidėjo spartus dvarų nykimas. Labiausiai dvarai nukentėjo sovietmečiu, t.y. XX a. Dauguma jų buvo paversti gamyklomis, sandėliais, poilsio ir reabilitacijos namais nomenklatūros atstovams, mokyklomis, darželiais ir t.t. Nemaža dalis jų buvo tiesiog paliekami be priežiūros – tokie dvarai dažnai nepakeičiamai sunykdamo arba sugriūdavo, o jų išlikę statybos elementai (plytos, židinių kokliai, medinė ir metalinė apdaila) būdavo tiesiog išgrobstyti. Todėl, nusprendus renovuoti dvarus, tyrėjams ir restauratoriams yra sunku atsekti bei atkurti autentiškumą. Tik Lietuvai atgavus nepriklausomybę, imta galvoti, kaip pritaikyti šio tipo kultūros paveldą šių dienų visuomenės poreikiams.

Pasak A.Gražulio (2007)¹³, išlikę dvarai iki šiol turi didelės įtakos Lietuvos kaimų, miestelių ir miestų kraštovaizdžio formavimui. Nemaža dalis išlikusių dvarų, kurių savininkai yra privatus asmenys, nevyriausybinių organizacijų, bendruomenės, savivaldybės ar kitos valstybinės įstaigos (dvarai valstybės ir savivaldybių nuosavybė yra 20%, mišri nuosavybė yra 42%, o privati nuosavybė yra 38% dvarų sodybų), yra pritaikyti pagal šiuolaikinės visuomenės poreikius - atidaromi muziejai, turizmo ir kultūros centrai, patalpos naudojamos įvairiems renginiams – koncertams, parodoms bei ekspozicijoms rengti. Privataus sektoriaus dvarų panaudojimas gerokai įvairesnis – peržvelgus įvairių dvarų (Pakruojo¹⁴, Taujėnų¹⁵, Luokesų¹⁶ ir kitų) programų sąrašus – prie minimų paslaugų yra įvardijami ir kitokie dvarų panaudojimo pavyzdžiai: jie naudojami turizmo paslaugoms teikti – įkuriami viešbučiai, nakvynės namai, juose veikia ir maitinimo įstaigos, taip pat yra siūlomos įvairios pažintinės ir laisvalaikio pramogos: jodinėjimo, dviračių ir kitokių transporto priemonių nuoma, spa ir pirčių paslaugos, laisvalaikio žaidimai (boulingas, biliardas, smiginis ir t.t.), edukacinės programos, užsakomieji renginiai, fotosesijos, sporto kompleksų nuoma ir t.t.

¹³ Gražulis A. *Dėl valstybinės dvarų paveldo išsaugojimo programos vykdymo pažyma VKPK 2007-03-09 posėdžiui.* (2007) Prieiga internetu: http://www2.lrs.lt/kt_inst/pamink/dokumentai/2007_03_09/dvarai.doc (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)

¹⁴ Pakruojo dvaro programa. Prieiga per internetą: <http://pakruojo-dvaras.lt/pramogos> (Žiūrėta 2016 m. balandžio 9d.)

¹⁵ Taujėnų dvaro programa. Prieiga per internetą: <http://taujenudvaras.lt/paslaugos/kitos/> (Žiūrėta 2016 m. balandžio 9d.)

¹⁶ Luokesų dvaro programa. Prieiga per internetą: <http://www.luokesudvaras.lt/pramogos/pramogos-dvare/> (Žiūrėta 2016 m. balandžio 9d.)

Siekiant išsaugoti bei labiau pritaikyti Lietuvos dvarus visuomenės poreikiams, 2002 m. Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisija priėmė Lietuvos respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepciją¹⁷, kurioje buvo numatyti įvairūs būdai, kaip optimaliai pritaikyti esamus dvarus. Visgi, pasak A. Gražulio, tai buvo labiau rekomendacinio pobūdžio dokumentas, kuris realių priemonių, kaip išsaugoti esamą nekilnojamą kultūros paveldą, nepateikė. 2003 m. Lietuvoje buvo priimta Dvarų paveldo išsaugojimo programa¹⁸, kurioje nurodyti įvairūs dvarų paveldosaugos sprendimo būdai, tokie kaip: diferencijuotas dvarų verčių vertinimas, dvarų monitoringas, blogai prižiūrimų ar reikšmingiausių kultūrine prasme dvaro ar jo dalių išpirkimas, bešeimininkių dvarų perėmimas valstybės ar savivaldybės nuosavybėn, vietos bendruomenės dalyvavimas paveldosaugoje bei dvarų savininkų veiklos organizavimas pagal jungtinės veiklos sutartis. Vėlgi, kaip teigia A. Gražulis, programa nepasiteisino dėl lėšų stygiaus, nepalankios ir nelanksčios finansavimo bei kompensavimo sistemos ir neefektyvumo.

Anot D. Varnaitės (2014)¹⁹, sužinota, jog kai kurie dvarai yra pritaikyti pagal pirmines jų funkcijas. Aštriosios Kirsnos bei Ilzenbergo dvaro savininkai užsiima žemės ūkio gamyba, puoselėjami želdynai Palangos, Užutrakio, Kairėnų ir kt. dvaruose, auginami žirgai, atgaivinami malūnai, lentpjūvės, pieninės bei oranžerijos. Taip pat yra dvarų, kurie pritaikyti mokslo ir švietimo įstaigų patalpoms – Kairėnų dvaras, kuris šiuo metu yra Vilniaus Universiteto botanikos sodo administracinis pastatas bei Baisogalos dvaras, kuriame šiuo metu yra įsikūręs Lietuvos sveikatos mokslų universiteto Lietuvos Gyvulininkystės institutas.

Susidaromas įspūdis, jog Lietuvos dvarai yra išties vertingas mūsų krašto kultūros paveldas, ilgą laiką tarnavo kaip šalies ekonominio, politinio ir kultūrinio gyvenimo stabilumo rodiklis. Juose buvo sukaupta daug materialaus ir nematerialaus turto, kuris laikui bėgant ir istorijos epochoms keičiantis, kartu su dvarais ėmė nykti. Tik atgavus nepriklausomybę, susirūpinta dėl dvarų būklės – tik nedidelė dalis jų buvo atnaujinta ir pritaikyta pagal šių dienų visuomenės poreikius. Labiausiai šiomis dienomis dvarai naudojami kultūrinėms, turizmo ir pramoginėms reikmėms.

¹⁷ Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisija „Lietuvos respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija“ (2002). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/mobile/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)

¹⁸ Lietuvos Respublikos Valstybinė Kultūros Paveldo Komisija *Sprendimas dėl Valstybinės dvarų paveldo išsaugojimo programos vykdymo* (2007). Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A344B17D5C02> (Žiūrėta 2016 m. kovo 17 d.)

¹⁹ Varnaitė D. *Sugrįžtantys Lietuvos dvarai* (2014). Prieiga per internetą: http://www.kpd.lt/uploads/Tai%20%C4%AFdomu/Sugr%C4%AF%C5%BEtantys%20dvarai/Sugriztantys_dvarai_Uzulenis_Diana_Varnaite_red.pdf (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)

1.4. Dvarų nykimo priežastys ir veiksmų rekomendacijos

Šiame skyriuje bus aptarta perskaityta literatūra, susijusi su kultūros paveldo išlikimui gresiančiais pavojais, kurios aprašė UNESCO (Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija). Taip pat bus išanalizuotas Valstybės kontrolės atliktas auditas, kuriame apibrėžiamos pagrindinės grėsmės Lietuvos dvarų kultūros paveldui, pagrindinės priežastys, kodėl nyksta dvarai bei pateiktos rekomendacijos siekiant išsaugoti šio tipo turtą.

Lietuvos dvarai priskiriami materialaus nekilnojamo turto klasei, tačiau juose taip pat yra saugoma ir nemažai materialaus turto bei kitokių kultūrinių vertybių – kadangi dvarai ir juose esantis turtas nyksta arba yra pavojaus lygmenyje - pirmiausia reikia įvertinti pavojus šiai turto rūšiai bei pagrindines rizikas, išskylančias renovuojant ir prižiūrint šį kultūros paveldą, kad būtų galima imtis adekvačių apsaugos ar išsaugojimo priemonių. UNESCO sudarytame rizikų valdymo vadove (2010)²⁰, yra klasifikuojami pagrindiniai pavojai, galintys sukelti žalos nekilnojamo turto paveldui:

- Meteorologiniai – viesulų, karščio bangų, žaibų, ugnies sukeliama pavojai ;
- Hidrologiniai – potvynių, cunamijų sukeliama pavojai;
- Geologiniai – ugnikalnių, žemės drebėjimų, nuošliaužų sukeliama pavojai;
- Biologiniai – parazitų veiklos sukeliama pavojai;
- Astrofizikiniai – meteoritų kritimo pavojai;
- Žmogiškieji – ginkluoti konfliktai, gaisrai, tarša, bloga restauracija ir kiti žmogaus veiklos sukeliama pavojai;
- Klimato kaitos sukelti veiksniai – pavojai dėl vykstančios klimato kaitos.

Kadangi buvo įvardinta daug rizikų ir pavojų, jog kultūros paveldas sunyks, ES šalyse, tarp jų ir Lietuvoje, imtasi įvairių dvarų apsaugos priemonių, pavyzdžiui, nustatyti dvarų apsaugos lygį. Nemaža dalis Lietuvos dvarų yra sunykę, nyksta arba yra naudojami netinkamai. Lietuvos architektas ir nekilnojamo kultūros paveldo tyrinėtotas Ričardas Stulpinas savo veikale „Sodyba – dvasios raiška“ (1996)²¹ apskaičiavo, jog 1989 m. visų Lietuvoje egzistavusių dvarų skaičius siekė 3342, tarp jų – daug skirtingo pobūdžio ir apsaugos lygmens dvarų. 2012 m. Kultūros vertybių registre buvo įregistruoti 554 dvarai, iš kurių 135 paskelbti saugomais (kultūros paminklai ir valstybės saugomi). Dvarai yra skirstomi pagal kultūrinį reikšmingumą – kultūros paminklai (nacionaliniu lygiu saugomi – 26 dvarai), valstybės saugomi (nacionaliniu arba regioniniu lygmeniu saugomi 109 dvarai), savivaldybės saugomi

²⁰ UNESCO *Managing disaster risks for World Heritage* (2010). Prieiga per internetą: whc.unesco.org/document/104522 (Žiūrėta 2016 m. kovo 12 d.)

²¹ Stulpinas R. *Sodyba – dvasios raiška* (1996), Nr.2. P.12

(nei vieno dvaro), įrašyti į registrą (tik registruoti – 419 dvarų). Šie skaičiai parodo, kokia didelė dalis dvarų nėra prižiūrimi valstybės institucijų – nesuteikiant tokiems dvarams reikiamos paramos, jie nyksta ir gali būti pašalinti iš registro kaip sunykęs kultūros paveldas. Todėl, dedant pastangas išsaugoti dvarus kaip kultūros paveldą, Valstybės Kontrolė (2014)²² vykdė auditą „Dvarų nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimo užtikrinimas“. Šio audito išvadose buvo pateiktos rekomendacijos sustiprinti Lietuvos dvarų apsaugą ir užtikrinti jų išsaugojimą.

Kiek anksčiau minėta apskaita (1996)¹⁹, atlikta 1989 m., parodė, jog tuomet dvarų buvo 3342. Galime daryti išvadą, jog per 23 metus Lietuvoje dvarų statusą turinčių statinių skaičius sumenko kone 6 kartus. Peržvelgus audito²⁰ informaciją, buvo sudarytas šio reiškinių priežasčių ir pasekmių sąrašas:

1. Dvarai neturėjo šeimininkų arba jie buvo nerūpestingi ir dėl to leido dvarams sunykti;
2. Neprižiūrimi dvarai laikui bėgant tapdavo avarinės būklės;
3. Registruojant dvarą ir jo statinius ne visada būdavo fiksuojama tiksli informacija, taip pat ne visada būdavo tinkamai įvertinta kultūrinė pastatų reikšmė ir dėl to jiems nepriskirtas dvarų statusas;
4. Atlikus pirminę rekonstrukciją, tačiau neinvestavus į dvaro išlaikymą – dvaras yra paliekamas nykimui;
5. Dažnai (net 74% visų atvejų) kultūros paveldo teritorijų yra ne vientisos ir turi kelis valdytojus, dėl to yra labai sunku kooperuotis siekiant renovuoti ar prižiūrėti visą dvaro pastatų kompleksą;
6. Kartais valdytojai prižiūri dvarus savo lėšomis, kurių neretai pristinga įvairiems projektams ir nėra sulaukiama valstybės ar savivaldybės paramos – taip pat vietos valdžia vangiai prisideda prie aplinkinės dvaro infrastruktūros tvarkymo;
7. Daugumoje dvarų (tiriamuoju laikotarpiu – 349 iš 554) nebuvo atlikti taikomieji moksliniai tyrimai, kuriais nustatomas kultūrinio paveldo vertybių reikšmė;
8. Dvarų ar žemės savininkai, nesuderinę su Kultūros paveldo departamento teritoriniu, padaliniu vykdo nelegalias statybas ir taip suniokoja ar sumenkina kultūrinio paveldo vertę;
9. Atsiradus naujo statinio projektui, neprieita prie galimybių svarstymo renovuoti ir pritaikyti savoms reikmėms šalia įsikūrusio kultūros paveldo objekto – taip neefektyviai išnaudojamos investicinės lėšos;
10. Lėšų poreikis dvarų ir jų pastatų restauracijai yra gerokai didesnis nei fondų skiriami biudžetai, dėl to daugelis mažesnės kultūrinės reikšmės dvarų yra priversti ieškoti alternatyvių investicinių sprendimų – ilgai jų neradus, dvarai nyksta;

²² Valstybės kontrolė *Dvarų nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimo užtikrinimas* (2014) Prieiga per internetą: www.vkontrolė.lt/failas.aspx?id=3113 (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)

11. Nėra prioritetizuojamos kultūros vertybės – dėl to kartais parama yra skiriama mažesnio kultūrinio reikšmingumo objektams, o didesnio reikšmingumo paveldo statinių administratoriai yra priversti ieškoti alternatyvų – ilgai jų neradus, dvarai nyksta;
12. Dvarų būklės stebėseną buvo vykdoma neefektyviai arba visai nevykdoma.

Audito metu surinkta informacija apie Lietuvos dvarų esamą būklę leido priimti įvairių rekomendacijų, kurias Valstybės Kontrolės kontrolieriai pateikė Kultūros ministerijai bei kitoms, su kultūros paveldo apsauga ir išsaugojimu susijusioms institucijoms, siekiant didinti paveldosaugos efektyvumą. Dauguma rekomendacijų buvo pateiktos Kultūros ministerijai ir Kultūros paveldo departamentui prie Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos:

1. Nustatyti prioritetinius dvarus, kuriems turi būti nustatomos arba tikslinamos kultūros paveldo vertybės – išlikę dvarai Lietuvoje yra skirtingos kultūrinės ir istorinės reikšmės, todėl būtina nustatyti prioritetus, siekiant skirti finansavimą pirmiausia tiems, kurie yra reikšmingiausi Lietuvos istorijos ir kultūros raidai;
2. Papildyti ir pakeisti teisės aktus taip, kad visiems kultūros paveldo vertybių savininkams būtų išduodami vertybių apsaugos reglamentai – taip bus padedami teisiniai pagrindai visų dvarų išsaugojimui ir priežiūrai – nesilaikantys kultūros paveldo vertybių reglamento nuostatų savininkai bus baudžiami;
3. Gerinti kompensacijų už atliktus restauravimo darbus mechanizmą, kuris būtų patrauklesnis kultūros paveldo valdytojams – siūloma supaprastinti ir palengvinti kompensacijų už atliktus restauravimo darbus biurokratinį mechanizmą – taip skatinama imtis restauracijos ar išsaugojimo darbų;
4. Parengti dokumentus, kuriuose būtų nurodytos priemonės, kaip įvertinti kultūros vertybių būklės pokytį ir įvesti vykdomojo personalo mokymus – taip bus užtikrinta kultūros paveldo reikšmės vertinimo kokybė ir leis susidaryti detalesnį vaizdą dėl Lietuvoje esančio kultūros paveldo būklės;
5. Numatyti sąlygas, leisiančias dvarą ir jo apylinkes formuoti kaip vientisą objektą, taip išvengiant sklypų dalinimo ir keleto šeiminių buvimo – taip siekiama užkirsti kelią atsakomybės nusikratymui bei norima spartesnio kultūros paveldo restauracijos bei išsaugojimo darbų vystymo;

6. Surinkti visą įmanomą informaciją apie kultūros paveldo objektus, net ir tuos, kurie laikomi abejotinos reikšmės – tai leis turėti išsamią kultūros paveldo vertybių duomenų bazę ir bus galima pagrįstai prioritetizuoti kultūros paveldo objektus.

Anot D. Varnaitės, kiekviena intervencija į kultūros paveldą turi padidinti kultūros paveldo vertę, o ne ją sumenkinti. Dvarų autentiškumo išsaugojimas papildo ir didina nekilnojamo turto vertę bei kuria verslo galimybes.

Taigi, aiškėja, kokios yra pagrindinės grėsmės kultūros paveldo ir, būtent, dvarų išlikimui. Taip pat yra pateikiamos galimos priemonės, padėsiančios efektyviau išsaugoti kultūrinį dvarų paveldą.

2. ES paramos įsisavinimo efektyvumo tyrimo metodika

Šioje darbo dalyje bus aptarta empirinio tyrimo metodika, aprašytas veiksmų eiliškumas, išnagrinėtos priežastys, kurios riboja tyrimo išsamumą.

Darbo struktūra yra nurodyta Priede nr. 1. Siekiant susieti šį darbą su studijuojama specialybe (Viešojo sektoriaus ekonomika) – buvo išsikeltas tikslas nagrinėti tik tuos dvarus, kurie priklauso viešosioms įstaigoms – valstybei, savivaldybei, muziejams ar nacionaliniams parkams. Todėl buvo susisiepta su Lietuvos muziejų asociacija ir paprašyta nurodyti dvarus, kurie užsiimtų muziejine veikla ar priklausytų nacionaliniams parkams. Nagrinėjimui buvo atsirinkti tie dvarai, kurie turi prieinamos informacijos apie save – turi tinklalapį, yra gavę ES paramą (paramos projektas yra viešinamas) ar yra aprašyti antriniuose portaluose.

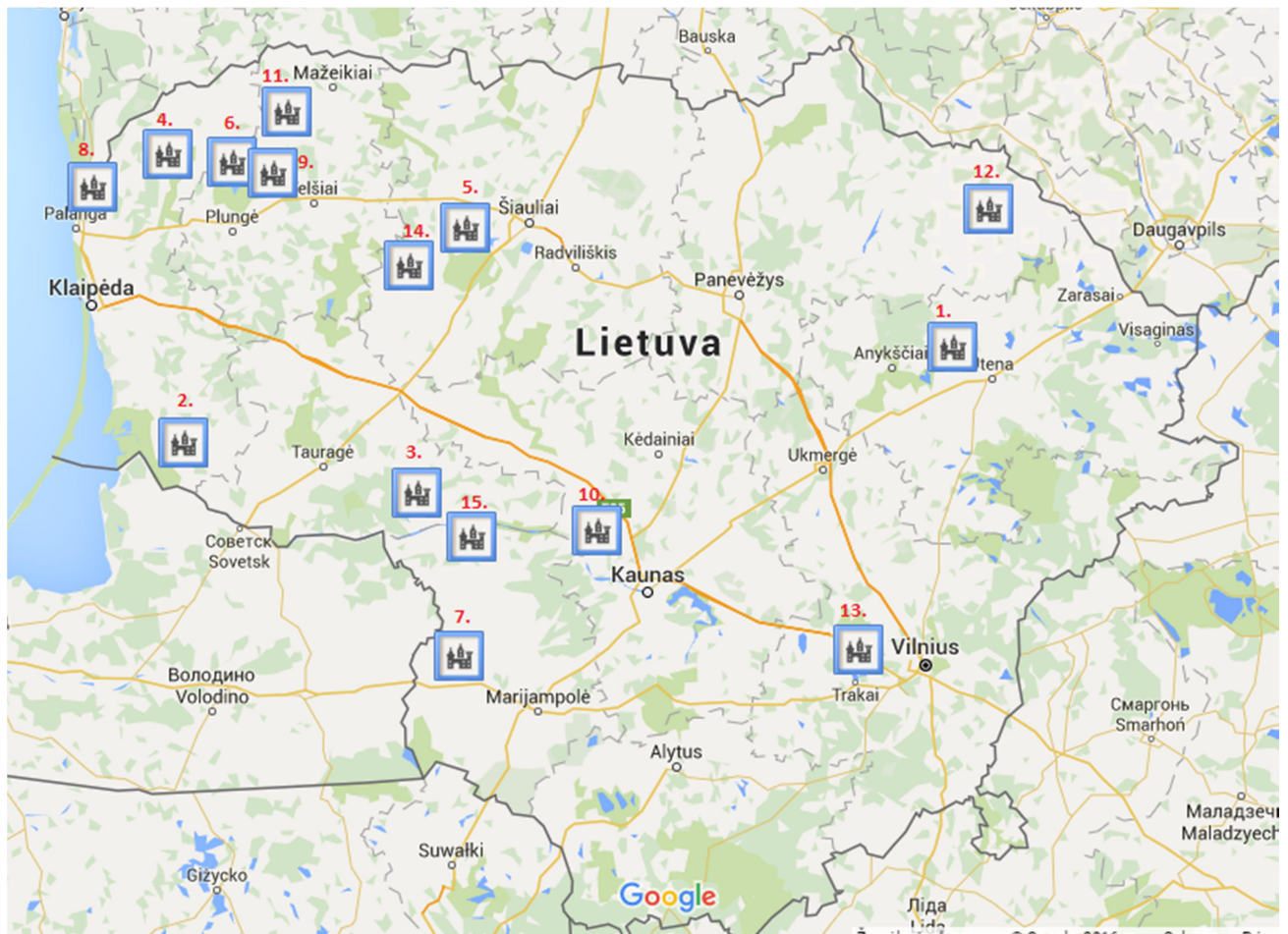
Iš pradžių, buvo nutarta nagrinėti tik tam tikro regiono dvarų ES paramos įsisavinimo efektyvumą ir jį lyginti su visos Lietuvos dvarais, tačiau buvo pastebėta, jog atskiruose regionuose dvarų, kurie priklausytų viešajai įstaigai ir būtų gavę ES paramą nėra labai daug, todėl nuspręsta koncentruotis tik į tuos dvarus, kurie dalyvavo 2007-2013 m. ES struktūrinių fondų paramos programoje ir paraiškas gauti paramai teikia Lietuvos verslo paramos agentūrai (toliau – LVPA).

Buvo susisiepta su LVPA komunikacijos skyriaus atstovais ir paprašyta atskleisti informacijos, kuri būtų reikalinga šio darbo tyrimui – dvarų, kurie būtų valdomi viešųjų įstaigų ir dalyvavo ES paramos projektuose 2007-2013 m. Buvo paprašyta pasidalinti dvarų paraiškų detalėmis – projekto vertė, trukmė, kokie buvo išsikelti tikslai, stebėsenos rodikliai ir jų rezultatai, įgyvendinimo efektyvumas procentine išraiška. Tačiau LVPA komunikacijos skyriaus atstovai patikino, jog stebėsenos rodiklių ir jų rezultatų informacija yra konfidenciali ir reiktų kreiptis, siekiant gauti reikalingos informacijos, į dvarų atstovus. Galime daryti išvadą, jog paramos projektų stebėseną nėra iki galo skaidri ir prieinama visuomenei. Nepaisant to, gavus likusią informacijos dalį (projekto pavadinimas, trukmė, skirtas ES finansavimas), taip pat buvo gautas patikslintas sąrašas tų dvarų, kurie atitinka nustatytus kriterijus (valdomi viešųjų įstaigų, yra dalyvavę 2007-2013 m. ES paramos projektuose). Todėl buvo susidarytas pirminis nagrinėjamų dvarų sąrašas:

1. Burbiškio dvaras
2. Hugo Šojaus (Šilutės) dvaras
3. Jurbarko dvaras
4. Kretingos dvaras

5. Kurtuvėnų dvaras
6. M. Oginskio dvaras
7. Paežerių dvaras
8. Palangos Tiškevičių rūmai
9. Platelių dvaras
10. Raudondvario dvaras
11. Renavo dvaras
12. Tyzenhauzų (Rokiškio) dvaras
13. Užutrakio dvaras
14. Užvenčio dvaras
15. Zyplių dvaras

Dvarų išsidėstymas pateikiamas 1 paveiksle:

1 pav. Lietuvos dvarai (valdomi viešųjų įstaigų), dalyvavę ES paramos projekte 2007-2013 metais
(šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis LVPA duomenimis)

Toliau buvo dedamos pastangos susisiekti su dvarų savininkais ir gauti informacijos, reikalingos tyrimui atlikti. Susidurta su komunikacijos kliūtimis – kai kurių dvarų savininkai keli, kai kurių dvarų visus paramos projektus rašė skirtingos institucijos, su dalimi dvarų administruojančiu personalu buvo kalbėta per kelis kartus, taip pat siekiant suformuoti galutinę kai kurių projektų ataskaitą buvo tikslinami duomenys ir su dvaro savininkais, ir su to dvaro savivaldybės administruojančiu personalu, nes dauguma projektų buvo rašyti būtent savivaldybės atstovų. Verta paminėti, jog Burbiškio dvaro atstovai kategoriškai atsisakė pateikti stebėsenos rodiklius, motyvuodami tuo, jog jie neprivalo to daryti. Kurtuvėnų dvaro atstovai informacijos nepateikė, todėl stebėsenos rodiklių ir duomenų nebuvo gauta. Taigi, iš bendro susidaryto sąrašo buvo pašalinti du nagrinėjami dvarai dėl informacijos stygiaus. Taip pat susidurta ir su pateiktos informacijos trūkumu – dalis dvarų stebėsenos laikotarpį baigs tik kelių metų eigoje, dėl to nėra galimybės apskaičiuoti, kaip efektyviai buvo pasinaudota ES parama, taip pat didelė dalis dvarų nepateikė išsamios stebėsenos informacijos (kiek projektų stebėsenos laikotarpiu reikėjo įgyvendinti, kiek darbuotojų įdarbinti ir k.t.), tačiau patikino, jog išsikelti tikslai yra įvykdyti. Dėl šios priežasties nėra galimybės pilnai apžvelgti kiekvieno nagrinėjamo dvaro sukuriamos vertės ir nustatyti, kaip efektyviai buvo pasinaudota ES parama.

Surinkus visą gautą informaciją iš dvarų atstovų bei LVPA projektų ataskaitų ir antrinių šaltinių, ji buvo apdorojama – suvedami į bendrą dokumentą, susumuojami rodiklių skaičiai, nereikalingi duomenys pašalinami. Norint tirti dvarų ES paramos įsisavinimo efektyvumą, siekiant susilaikyti nuo subjektyvaus vertinimo, nuspręsta apskaičiuoti santykius tik tarp projekto vertės ir tikėtino bei realaus lankytojų skaičiaus, vėliau šie gauti santykiai buvo palyginti tarpusavyje – gauta procentine išraiška yra išreiškiamas kiekvieno projekto paramos įsisavinimo efektyvumas. Vėliau tarp visų dvarų, jei buvo įmanoma, palyginta, kurie dvarai ES paramą įsisavino geriausiai, kurie prasčiausiai. Kaip ir buvo minėta, kiti rodikliai buvo neįtraukti, siekiant susilaikyti nuo subjektyvaus vertinimo, nes yra įvairių apribojimų – trūksta duomenų apie tai, kiek laiko po restauracijos ar renovacijos darbų kiekvieno dvaro savininkai galės disponuoti savo pastatais, kiek kainuoja apsilankymas ekspozicijose kiekviename dvare, kiek yra įvertinami kitų stebėsenos rodiklių rezultatai (pvz.: kiek naudos sugeneruoja įvykdyti projektai, kiek pelno atneša pritrauktos privačios lėšos ir t.t.).

Empirinis šio darbo tyrimas buvo atliktas pasinaudojus kiekybinių ir kokybinių tyrimu sinergija. Siekiant kuo išsamiau atlikti tyrimą ir aiškiau interpretuoti gautus rezultatus, visų pirma, reikėjo surinkti duomenis, juos peržvelgti visumoje, galiausiai juos vertinant interpretuoti. Taigi, atliekant tyrimą buvo surinkti visų dvarų savininkų projektų stebėsenos rodikliai, projektų aprašymai,

surinkti duomenys buvo apdorojami, vėliau palyginami tarpusavyje, atliekami įvairūs skaičiavimai, o gautas rezultatas aptariamas.

Taigi, šioje dalyje išsiaiškinta, jog tyrime buvo naudojami kiekybiniai ir kokybiniai tyrimo metodai, aprašytas tyrimo eiga: informacijos surinkimas, jos apdorojimas, skaičiavimai ir rezultatų aptarimas; taip pat išsiaiškinta, jog tyrimas gali turėti prielaidą, kad bus neišsamus dėl įvairių kliūčių – informacijos stokos, susilaikymo nuo subjektyvios nuomonės, nepasibaigusių stebėsenos laikotarpių dvaruose.

3. Lietuvos dvarų ES paramos įsisavinimo efektyvumo tyrimas

Šioje darbo dalyje bus atliktas tyrimas ir įvertintas gautos paramos efektyvumas kiekviename dvare, apžvelgta dvarų reikšmė Lietuvos kultūrai ir istorijai, galiausiai bus aptarta bendra nagrinėjamų dvarų įsisavintos paramos situacija.

3.1. Hugo Šojaus (Šilutės) dvaras

Hugo Šojaus dvaras – Šilutės dvaras, kuriame šiuo metu įsikūręs Šilutės Hugo Šojaus muziejus²³. Pagal Kultūros vertybių registro²⁴ (toliau – KVR), kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis vėlyvojo klasicizmo dvaras²⁵ yra valstybės saugomas regioninio lygmens kultūros paveldo objektas. 1889 m. Buvusį Šilokarčemos dvarą nupirko Klaipėdos dvarininkas Hugo Šojus, kuris nusprendė sukaupti Klaipėdos krašto etnografinę medžiagą. Tuometiniame muziejuje buvo sukaupta senoviškų, krašto etnografiją menančių drabužių, namų apyvokos baldų, įvairių dokumentų bei atlasų kolekcija. Šis muziejus buvo pirmasis Klaipėdos krašte.

Karo metais, 1944 m. dvare apsistojo sovietų armija – tai labai pakenkė muziejaus kolekcijai, nes dauguma eksponatų buvo išniekinti. 1948 m. dvaras buvo perduotas sodininkystės ir bitininkystės mokyklai – jame buvo įkurtas pagalbinis vykdomojo komiteto ūkis, po kurio laiko ir Žemės ūkio mokykla bei Žemės ūkio technikumai – vidurinė profesinė mokykla. 1965 m. Šilutės kraštotyros muziejus tapo Klaipėdos kraštotyros muziejaus filialu. Ši reorganizacija dvarui-muziejui nebuvo naudinga – jo padėtis dar labiau pablogėjo, kai 1972 m. Klaipėdos Vykdomojo komitetas perėmė šio dvaro-muziejaus valdymą. Praėjus 8 metams, pagrindinės muziejaus ekspozicijos galiausiai buvo uždarytos.

Lietuvai atkūrus Nepriklausomybę, muziejus atiteko Šilutės rajono savivaldybei, kuri įsteigė ir muziejaus filialus Kintuose, Bitėnuose, Švėkšnoje, Žemaičių Naumiestyje ir Macikų kaime – tokiu būdu buvo sukurtas rajono muziejų tinklas ir muziejaus reikšmė išliko.

Šiuo metu Hugo Šojaus dvare veikia muziejus, restauracijos ir edukacijos centrai, juose darbuojasi tekstilės, medžio ir popieriaus restauratoriai. Rūmuose taip pat veikia muziejaus biblioteka-archyvas. Dvare yra freskų salė, rumų menė, H. Šojaus kabinetas turi savo ekspoziciją, pirmajame

²³ Šilutės muziejus. Prieiga per internetą: <http://silutesmuziejus.lt/apie-muziejus/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

²⁴ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

²⁵ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/098EBF7E-0D4C-48AE-8B19-9CE86B547098/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

rūmų aukšte įsikūrusios dvi parodų salės. Dabar muziejuje bei jo filialuose eksponuojama virš 60.000 eksponatų.

Gautos paramos įsisavinimas

2009 m. buvo pradėtas vykdyti projektas „Šilutės H. Šojaus dvaro pastatų komplekso ir teritorijos sutvarkymas bei pritaikymas viešiesiems turizmo poreikiams. I etapas“²⁶, kurio tikslas buvo sukurti viešojo turizmo infrastruktūrą šiame dvare, taip skatinant turistų srautą iš Lietuvos ir užsienio šalių bei siekiama pritraukti privačių investicijų. Tikslas turėjo būti pasiektas rekonstruojant dvaro rūmus ir juos pritaikant kultūros ir turizmo veiklai. Dvare siekta įrengti informacinį centrą, koncertų-priėmimo sales, konferencijų centrą bei Mažosios Lietuvos senųjų amatų centrą. Sukūrus minėtąją infrastruktūrą yra teikiamos kultūrinio, pramoginio bei dalykinio turizmo paslaugos.

Projektas baigėsi 2014 m., bendra viso projekto vertė – 2.717.227,47 €, iš kurių ES dalis – 2.350.945,14 € (86% bendro projekto vertės). Be minėtųjų tikslų, buvo išsikeltas pagrindinis tikslas – pritraukti 17.000 lankytojų per pirmuosius nuo projekto pabaigos stebėsenos metus. Susisiekus su H. Šojaus muziejaus vadovybe, buvo gautas stebėsenos rodiklių patikslinimas, jog per 2015 m. sulaukta virš 25.000 lankytojų. Vadinasi, pagrindinis tikslas per pirmuosius nuo projekto pabaigos metus buvo pasiektas su kaupu (lankytojų sulaukta 47% daugiau nei tikėtasi). Kadangi nėra gautas atsakymas, kiek planuojama sulaukti lankytojų po 3 metų nuo projekto pabaigos – nėra galimybės apskaičiuoti santykio tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus.

3. 2. Jurbarko dvaras

Jurbarko dvaro kompleksuose šiuo metu yra įsikūręs Jurbarko krašto muziejus²⁷. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis vėlyvojo klasicizmo dvaras²⁸ yra valstybės saugomas regioninio lygmens kultūros paveldo objektas. 1846 m. dvaras atiteko dvarininkui Vasilčikovui²⁹. Dvaras ilgą laiką garsėjo vaismedžių sodu, šiltadaržiais. Prie

²⁶ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą:

<http://www.esparama.lt/projektas?id=7303&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

²⁷ Jurbarko muziejus. Prieiga per internetą: <http://www.jurbarkomuziejus.lt/apie-muzieju> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

²⁸ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/9D011581-225E-4225-BCB9-B421514B3894/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

²⁹ Jurbarko dvaro parkas. Samogitia. Prieiga per internetą: <http://samogitia.mch.mii.lt/mpkelias/PARKAI/jurbparkai.lt.htm> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

dvaro taip pat buvo pastatytas atskiras mūrinis namas įsikurti dvaro administracijai. 1918 m. Vasilčikovų dvaro kompleksas buvo perduotas Jurbarko progimnazijai.

Lietuvai atkūrus nepriklausomybę, čia gyveno ir kūrė žymus lietuvių skulptorius Vincas Grybas. Muziejuje veikia Vinco Grybo memorialinė ekspozicija – eksponuojamos skulptoriaus kurtos skulptūros, paminklai, jų maketai, projektai. Taip pat vyksta meno edukacinės programos.

Šiandien muziejuje taip pat veikia namų apyvokos daiktų, linų apdirbimo įrankių ekspozicijos, kunigaikščio Vasilčikovo fotografijų parodos. Muziejuje taip pat veikia įrengtas senovinis valstiečio kambarys bei eksponuojamos XIII-XV a. kryžiuočių ginkluotės³⁰ ir XIX a. dvaro kostiumų kolekcijos. Įrengta ekspozicija, skirta poetui, vertėjui, diplomatu Jurgiui Baltrušaičiui.

Dvare taip pat yra organizuojamos edukacinės programos (veikia neformali vaikų, jaunimo ir suaugusiųjų dailės studija bei vyksta dailės istorijos paskaitos), parodos, rengiami kameriniai koncertai, įgyvendinami įvairūs kultūriniai projektai. Jurbarko dvaro pietinėje oficinoje nuo 2008 m. įsikūręs Jurbarko turizmo informacijos centras.

Gautos paramos įsisavinimas

Jurbarko dvaro ansambliui priklauso keli pastatai, tačiau paramos prašyta pietinei ir šiaurinei oficinai renovuoti projektuose „Jurbarko dvaro parko šiaurinės oficinios pritaikymas viešajai turizmo infrastruktūrai“³¹ ir „Jurbarko dvaro parko pietinės oficinios pritaikymas viešajai turizmo infrastruktūrai (II etapas)“³². Paramos prašyta dviejų etapų renovacijai, pirmiausia renovuojant šiaurinę oficiną. Abu projektai startavo 2009 m. ir buvo užbaigti po metų. Abiejų projektų tikslai – skatinti turizmą, rekonstruojat ir pritaikant abi oficinas turizmo plėtrai. Tikslui pasiekti buvo įrengta automobilių stovėjimo aikštelė, sutvarkyta aplinka, rekonstruotos abi oficinos, įvesta elektros instaliacija ir prijungta prie šilumos linijų, įkurtas turizmo informacijos centras. Bendra pirmojo etapo („Jurbarko dvaro parko šiaurinės oficinios pritaikymas viešajai turizmo infrastruktūrai“) paramos projekto vertė – 590.857,28 €, iš kurios ES finansuota dalis – 589.409,18 € (99,75% bendros projekto vertės), o antrajam etapui („Jurbarko dvaro parko pietinės oficinios pritaikymas viešajai turizmo infrastruktūrai (II etapas)“ skirta – 122.225,44 €, iš kurios ES dalis – 103.891,62 € (85% bendros projektų vertės). Bendra abiejų

³⁰ Jurbarko dvaras. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/jurbarko-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

³¹ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7173&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

³² ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=10629&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

projektų vertė – 713.082 €, iš kurių ES struktūrinių fondų dalis siekia – 693.300 € (97,22% visų projektų vertės). Pagrindiniai rodikliai, kurie rodo, jog tikslai buvo pasiekti, Jurbarko krašto muziejaus teigimu, buvo lankytojų srautas, per 3 metus nuo projekto pabaigos (2010-2013 m.). Išsikeltas tikslas buvo sulaukti 6.000 lankytojų. Gautame atsakyme nurodoma, jog rodiklis buvo pasiektas paskutiniaisiais stebėsenos metais, t.y. 2013 m.

Nevertinant kitų sukuriamų verčių, kaip – ilgalaikiam naudojimui renovuotos ir įrengtos abi ofisinės, sutvarkyta aplinka, įkurtas turizmo informacijos centras, ir paskaičiavus santykį iš projekto vertės ir lankytojų skaičiaus, darome išvadą, jog investicija į dvarą kainavo 118,85 €/lankyt., iš kurių ES dengia – 115,55 €/lankyt.

3.3. Kretingos dvaras

Kretingos dvaras³³ – grafų Tiškevičių rezidencija, turinti turtingą išlikusį ansamblį, išpuoselėtą parką. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras³⁴ yra valstybės saugomas nacionalinio lygmens kultūros paveldo objektas. Dvarą 1874 m. įsigijo grafas Juozapas Tiškevičius, kuris perkėlė šeimos rezidenciją į Kretingą. Dvare Pirmojo pasaulinio karo metais buvo įsikūrę Vokietijos kareiviai – buvo suniokotas parkas, gaisrą, degė rūmų vakarinis korpusas, taip pat nukentėjo koplyčia ir žiemos sodas. 1940 m. bolševikai iškeldino grafų Tiškevičių šeimą iš dvaro – pastate apsigyveno kareiviai, kurie sunaikino žiemos sodą, dalį meno vertybių. Po Antrojo pasaulinio karo dvare buvo įkurta Kretingos tarybinio ūkio administracija ir gamybinis centras. Vėliau čia veikė žemės ūkio technikumai ir aukštesnioji žemės ūkio mokykla. 1958 m. dvaras paskelbtas valstybės saugomu paminklu, bet buvo neprižiūrimas. 1992 m. dvare įsikūrė Kretingos muziejus.

Dvare šiomis dienomis puoselėjamos grafų Tiškevičių tradicijos, prižiūrimas parkas, renkami dvaro, miesto ir krašto istoriją liudijantys eksponatai, organizuojamos šventės, ekskursijos, vykdomos edukacinės programos. Dvare taip pat rengiami klasikinės muzikos ir pučiamųjų orkestrų koncertai. Didelį lankytojų dėmesį pritraukia Žiemos sodas bei oranžerija.

Gautos paramos įsisavinimas

³³ Kretingos dvaras. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/kretingos-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

³⁴ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/FCD9ECD8-FCE2-4344-82BA-76CED975E89A/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

2009 m. buvo skirtas finansavimas projekto „Kretingos dvaro sodybos paminklinių pastatų renovacija ir pritaikymas turizmui“³⁵ finansavimui. Projekto tikslas – Kretingos dvarą pritaikyti viešajai turizmo infrastruktūrai, ir pritraukiant privačias investicijas, sukurti įvairias paslaugas ir turizmo produktus siūlantį turistų traukos centrą, bei taip ženkliai padidinti atvykstančiųjų bei vietinių turistų srautus Kretingos rajone ir plėtojant kultūrinį bei aktyvųjį turizmą pasiekti, kad sumažėtų sezoniškumas. 2012 m. įgyvendinus projektą, renovuoti 3 dvaro paminkliniai pastatai: buvusi ratinė, vandens malūnas ir grafų Tiškevičių rūmai su žiemos sodu. Sukurtos naujos erdvės kultūriniam turizmui, sveikatingumui ir poilsiui. Įrengtos naujos ekspozicijos, edukacinė klasė, dvare vyksta muzikiniai-literatūriniai vakarai, dvaro šventės, menų festivaliai. Bendra viso projekto vertė – 1.077.347,95 €, kurią pilnai dengia ES. Siekiant įvertinti finansavimo reikšmingumą – išsikeltas tikslas per tris stebėsenos (2012-2015 m.) metus sulaukti 120.000 lankytojų. Kretingos muziejaus pateiktoje lentelėje matome planuotą ir pasiektą lankomumą:

1 lentelė. Planuotas ir pasiektas lankomumas (2012-2015m.) (vnt.)

Rezultatų rodikliai	Planuota pasiekti reikšmė per 3 m.	Faktiškai pasiektas reikšmė 2012 m.	Faktiškai pasiektas reikšmė 2013 m.	Faktiškai pasiektas reikšmė 2014 m.	Faktiškai pasiektas reikšmė 2015 m.
Pritraukta turistų per 3 metus po projekto įgyvendinimo (Skaičius)	120.000	75.000	91.281	120.035	123.400

(šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Kretingos dvaro administracijos duomenimis)

Matome, jog tikslas buvo pasiektas 2014 m., t.y. antraisiais stebėsenos metais. Nevertinant kitų sukuriamų verčių, kaip – ilgalaikiam naudojimui renovuoti ir įrengti 3 dvaro paminkliniai pastatai: buvusi ratinė, vandens malūnas ir grafų Tiškevičių rūmai su žiemos sodu, sukurtos naujos erdvės kultūriniam turizmui, sveikatingumui ir poilsiui, įrengtos naujos ekspozicijos, edukacinė klasė, dvare vykstantys muzikiniai-literatūriniai vakarai, dvaro šventės, menų festivaliai., ir paskaičiavus santykį iš projekto vertės ir lankytojų skaičiaus, darome išvadą, jog investicija į dvarą kainavo 8,73 €/lankytojų, o

³⁵ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą:
<http://www.esparama.lt/projektas?id=7300&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

projektas, tikėtasi, kad atsipirks su – 8,98 €/lankyt. Vadinasi, projektas buvo įgyvendintas 2,86% efektyviau.

3.4. M. Oginskio dvaras

Plungės Mykolo Oginskio dvare šiuo metu yra įsikūręs Žemaičių dailės muziejus. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras³⁶ yra kultūros paveldo paminklas, kuris turi nacionalinį lygmenį. Dvarą 1873 m. įsigijo kunigaikštis Mykolas Oginskis, kuris dvare įsteigė meno mokyklą. Joje mėgdavo lankytis žymūs to laiko kultūros ir meno veikėjai - žymus Lietuvos kompozitorius M.K.Čiurlionis, poetas Antanas Baranauskas, Kretingos grafas Tiškevičius ir kt. M.Oginskis taip pat buvo sukaupęs didžiulę meno kolekciją. Po dvaro nacionalizavimo dalis jos pateko į Lietuvos muziejus.

Mirus kunigaikščiui M.Oginskiui³⁷, dvare buvo įsteigta našlaičių prieglauda, kurioje išaugo apie 200 vaikų. 1905 m., po lietuviškos spaudos panaikinimo, dvare įsteigta lietuviška mokykla. Po I-ojo pasaulinio karo čia veikė keletas mokyklų. 1941 m. rūmus beveik sunaikino gaisras, o 1961 m. jie buvo atstatyti. Nuo 1994 m. rūmuose Plungės rajono savivaldybė įsteigė Žemaičių dailės muziejų.

Plungės dvaro pastatų kompleksas – vienas iš geriausiai išsilaikiusių Lietuvoje. Šiuo metu dvaro ansamblį sudaro: centriniai dvaro rūmai, kalvė, „Bažanterija“³⁸ (fazanų ir kitų dvaro gyvūnų prižiūrėtojo namas), laikrodinė, vasaros oranžerija, neogotikinės arklidės, žirgynas. Žemaičių muziejui pertvarkius patalpas, čia organizuojami įvairūs renginiai. Garsiausias jų –tarptautinis M.Oginskio festivalis. Čia taip pat veikia senovinio liaudies meno ekspozicija. Muziejaus veiklos pagrindinis tikslas³⁹: išsaugoti ateinančioms kartoms dvaro kompleksą, žemaičių dailės kūrinius bei kitas istorijos ir meno kolekcijas.

Gautos paramos įsisavinimas

³⁶ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/7DDE94A3-A908-4E63-94D9-B9C79A8FB8C8/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

³⁷ Plungės dvaro parkas – Kunigaikščių Oginskių palikimas. Liutkaus blogas. Prieiga per internetą: <http://blog.liutkus.eu/plunges-dvaro-parkas-kunigaiksciu-oginskiu-palikimas/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

³⁸ Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodyba. Samogitia. Prieiga per internetą: http://samogitia.mch.mii.lt/KULTURA/Plungedvaro_pastatai.lt.htm (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

³⁹ Žemaičių dailės muziejus. Prieiga per internetą: <http://www.oginski.lt/lt/rumu-ansamblis/apie-muzieju/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

M. Oginskio dvaro valdytojai buvo pateikę ne vieną paraišką paramai gauti – iš viso priskaičiuojamos 4 patvirtintos paraiškos (iš kurių viena – parkui atnaujinti⁴⁰), tačiau ES paramai gauti paraiškas tvirtinanti Lietuvos verslo paramos agentūra (toliau – LVPA) nėra nurodžiusi šio dvaro paraiškos pirmojo etapo duomenų, todėl nagrinėsime šį atvejį remdamiesi turimais duomenimis, dėl to galutinės išvados gali būti netikslios. Pagal turimus duomenis, antrojo etapo „Plungės M.Oginskio dvaro sodybos pritaikymas turizmo reikmėms II etapas“⁴¹ renovacijos projekte darbus dvaro valdytojai pradėjo 2010 m., o trečiojo etapo „Plungės M.Oginskio dvaro sodybos pritaikymas turizmo reikmėms, III etapas“⁴² renovacijos darbai prasidėjo 2012 m. Antrojo etapo darbai buvo baigti 2013 m., o galutiniai, trečiojo etapo darbai – 2015 m.

Abiejų projektų tikslai – M. Oginskio dvarą pritaikyti turizmo reikmėms, mažinant objekto lankymo sezoniškumą, skatinant kultūrinį, pažintinį bei konferencinį turizmą. Tai ketinama padaryti sukuriant dvaro lankytojų poreikius atitinkančią infrastruktūrą bei pagerinant fizinę ir estetinę dvaro situaciją, taip pat atliekant inžinerinių komunikacijų ir techninių patalpų rekonstrukcijas bei kai kuriuos ardymo darbus. Ketinama organizuoti visuomenei patrauklius masinius renginius bei vystyti kultūros paveldo veiklas.

Antrojo etapo renovacijos projekto vertė – 1.512.214,15 € , iš kurių ES dalis – 1.436.603,34 € (95% bendros projekto vertės), o trečiojo etapo – 2.669.311,86 €, iš kurių ES struktūrinių fondų dalis – 1.094.101,65 € (41% bendros projekto vertės). Susumavus abiejų projektų paramą, matyti, jog bendra vertė – 4.181.526,01 €, iš kurių ES dalis – 2.530.704 € (60,5% bendros projektų vertės).

Kadangi projektas galutinai baigtas tik 2015 m., projekto įvykdymo stebėsenos rezultatai dar nėra gauti, tačiau yra išsikeltas tikslas per 3 metus (iki 2018 m.) sulaukti 75.000 lankytojų (susisiekius su M. Oginskio dvaro savininkais, buvo gautas patikslinimas, jog per 2015 metus sulaukta 38.589 lankytojų). Skaičiuojant santykį (vėlgi, nevertinant kitų sukurtų verčių bei neįskaičiuojant pirmojo etapo renovacijos darbų kainos) tarp projekto vertės ir planuojamo lankytojų skaičiaus, darome išvadą, jog investicija į dvarą gali kainuoti virš 55,75 €/lankyt., iš kurių, vien ES lėšomis finansuojant, priskaičiuojama – 33,72 €/lankyt.

⁴⁰ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=39039&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁴¹ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7174&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁴² ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=33208&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

3.5. Paežerių dvaras

Paežerių dvaras – vienas geriausiai išsilaikiusių Sūduvos krašto dvarų, turintis klasicizmo elementų. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁴³ yra kultūros paveldo paminklas, kuris turi nacionalinį lygmenį. Dvaro pastatai 1992 m. buvo įtraukti į valstybės saugojamų objektų sąrašą dėl savito stiliaus – dvaro pastatai yra vieni iš nedaugelio, turinčių ryškius stiliaus pokyčių elementus – matomi perėjimai iš baroko į klasicizmą⁴⁴. Dvaro šeimininkų buvo daug⁴⁵ – iš dvarininkų šie pastatai buvo nupirkti Vasario 16-osios signataro J. Vailokaičio, kuris 1940 m. emigravo į Vokietiją, tuomet dvaras atiteko Žemės ūkio mokyklai, kuri iš rūmų buvo iškelta 1942 m., nes dvare įsikūrė vokiečių okupacinė kariuomenė. Po II-ojo pasaulinio karo Paežerių dvaras tapo Vilkaviškio tarybinio ūkio centru, vėliau 1952-1994 m. dvaro ansamblis priklausė Vilkaviškio melioracijos statybos valdybai, kuri rūpinosi dvaru ir puoselėjo jo aplinką. 1995 m. šis dvaras tapo Vilkaviškio rajono savivaldybės nuosavybe. Galiausiai, 2004 m. buvo įkurtas Sūduvos (Suvalkijos) regioninis kultūros centras.

Dvare taip yra įsikūręs ir Vilkaviškio krašto muziejus. 1963 m. įkurtas, kuriam pradžią davė mokytojai ir kraštotyrininkai – entuziastai, šiuo metu yra daugiausia eksponatų (daugiau nei daugiau 212 tūkstančių eksponatų) turintis savivaldybių muziejus.

Dvaro oficine parengtos krašto paveldo, J. Basanavičiui, V. Kudirkai skirtos ekspozicijos. Dvare vyksta įvairūs renginiai, edukacijos programos, parodos. Taip pat rengiami klasikinės muzikos ir poezijos vakarai bei kamerinės muzikos koncertai⁴⁶.

Gautos paramos įsisavinimas

Paežerių dvaro savininkai pateikė paraišką „Paežerių dvaro rūmų restauravimas ir pritaikymas viešojo kultūrinio turizmo reikmėms“⁴⁷, kuri buvo patvirtinta 2009 m., taip pat, pateikta paraiška antram etapui 2012 m., projektu „Paežerių dvaro rūmų restauravimas ir pritaikymas viešojo kultūrinio

⁴³ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/A81C2F76-CAF3-461E-B26A-D72982AAC04B/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁴⁴ Paežerių dvaras. Vilkaviškio turizmo ir verslo informacijos centras. Prieiga per internetą: <http://www.vilkaviskisinfo.lt/2256/=module=-virsus/lankytinos-vietos/paezeriu-dvaras.html> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁴⁵ Vilkaviškio krašto muziejus. Prieiga per internetą: http://www.vkmuziejus.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=72 (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁴⁶ Paežerių dvaras. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/paezeriu-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁴⁷ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7185&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

turizmo reikmėms II etapas”⁴⁸, tačiau, kadangi antrajam etape nėra nurodomi išsikelti tikslai, todėl nagrinėsime tik pirmojo etapo paraiškos projekto niuansus.

Pagrindinis paraiškos projekto tikslas – skatinti turizmą, šį dvarą pritaikant viešajai turizmo infrastruktūrai ir taip skatinant tarpregioninį turizmo traukos centrą. Gavus paramą, buvo atlikti elektros tinklų rekonstravimo darbai, patalpų restauravimo darbai. Pasibaigus darbams buvo numatyta dvarą pritaikyti turizmo veiklai vykdyti – skatinamas turizmas, apgyvendinimo, maitinimo, pramogų ir laisvalaikio veiklų susikūrimas, numatyti įdarbinti darbuotojų.

Bendra projekto vertė – 829.168,81 €, kurias pilnai dengia ES. Susisiekus su dvaro savininkais ir paprašius nurodyti išsikeltus tikslus, buvo nurodyta, jog per 3 metus po projekto pabaigos stebėsenos siekta sulaukti 24.000 turistų, t.y. kasmet po 6000. Nurodoma, jog per pirmuosius metus po projekto įgyvendinimo lankytojų skaičius – 10.937, per antruosius – 8.644 ir per trečiuosius – 19.656. Galutinis lankytojų skaičius po 3 metų – 39.237. Skaičiuojant projekto vertės ir lankytojų santykį, taipogi nevertinant kitų sukurtų verčių, gauname – 21,1 €/lankyt., o projektas, tikėtasi, kad atsipirks su – 34,55 €/ lankyt. Vadinasi, projektas buvo įgyvendintas 63,75% efektyviau.

3.6. Palangos Tiškevičių rūmai

Palangos dvaras, dar geriau žinomas kaip Palangos Tiškevičių rūmai – vienas jauniausių dvarų Lietuvoje, kurie buvo pastatyti 1897 m. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁴⁹ yra kultūros paveldo paminklas, kuris turi nacionalinį lygmenį. Tai neoklasicistiniai rūmai⁵⁰, turintys įvairių epochų architektūrinių bruožų – vyrauja renesanso, baroko bei klasicizmo elementų gausa. Dvaras buvo pastatytas grafo Felikso Tiškevičiaus nurodymu, jo šeima dvare gyveno iki 1941 m. Karo metais pastatas buvo suniokotas, bet rūmai restauruoti 1957 m.

Nuo 1963 m. rūmuose veikia Lietuvos dailės muziejaus įsteigtas Gintaro muziejus, kuriame galima sužinoti apie gintaro susidarymo istoriją, jo paplitimą, prekybos kelius, gintaro apdirbimą, panaudojimą. Po truputį Palangoje susiformavo svarbus gintaro rinkimo, tyrinėjimo ir populiarinimo centras. Vitrinose galima pamatyti apie 6,5 tūkst. įvairaus dydžio gintarų.

⁴⁸ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą:

<http://www.esparama.lt/projektas?id=31883&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁴⁹ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/DDFE0C1E-0624-4935-8199-6EA7B6DA4731/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁵⁰ Palangos gintaro muziejus. Prieiga per internetą: http://www.pgm.lt/gintaro_muziejus/parko_rumai.htm (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

Taip pat dvare įrengta koplyčia, kurioje organizuojamos įvairios dailės parodos. Lietuvių ir užsienio šalių turistų pamėgsta Palangos Birutės parkas, įsikūręs dvare yra gausiai lankomas visais metų laikais. Dvare taip įrengtas Baltijos šalių kultūrinių susitikimų ir meno renginių centras⁵¹, konferencijų salė, lankytojai kviečiami dalyvauti edukacinėse programose, organizuojami kultūrinius renginiai bei koncertai. Taip pat dvaro teritorijoje galima aplankyti lurdo grotą bei sarginę.

Gautos paramos įsisavinimas

Lietuvos dailės muziejus Europos Sąjungos ir Lietuvos valstybės lėšomis 2011-2015 m. įgyvendino projektą „Palangos gintaro muziejaus reprezentacinių rūmų restauracija ir pritaikymas šiuolaikiniams kultūrinio turizmo poreikiams“⁵², kurį finansavo Lietuvos Respublikos ūkio ministerija ir LVPA bei Lietuvos Respublikos kultūros ministerija. Projektas buvo įgyvendinamas dviem etapais. Nuo 2015 m. Palangos gintaro muziejus lankytojus pasitiko restauruotose ir atnaujintuose grafų Tiškevičių rūmuose, kuriuose atkurti istoriniai eksterjerai ir interjerai bei įrengtos naujos aristokratų rūmų menų ir gintaro ekspozicijos, sukurtas Baltijos jūros šalių kultūrinių susitikimų ir meno renginių centras, įrengtas modernus lankytojų aptarnavimo terminalas bei konferencijų salė. Muziejus pritaikytas žmonių su negalia lankymui ir dideliems turistiniams srautams (iš kruizinių laivų ir kt.) priimti.

Bendra projekto vertė – 3.416.148,05 €, iš kurių ES dalis – 2.803.661 € (82% bendros projekto vertės). Tikslu įgyvendinimo efektyvumui stebėti buvo pasirinkta lankytojų fiksavimo priemonė. Nustatyta, jog nuo 2016 metų iki 2019 m. planuojama sulaukti 190 tūkst. lankytojų. Lietuvos dailės muziejaus teigimu, lankytojų skaičius nuo 2011 m. svyravo dėl vykstančių restauracijos darbų, tačiau prognozuojama, jog tikslas bus lengvai įgyvendintas (dvaras pilnu pajėgumu pradėjo veikti 2015 m.), remiantis pateikta lankytojų srauto statistika:

2 lentelė. Lankytojų srautas Palangos Gintaro muziejuje 2011-2015 m. (vnt.)

Metai	2011	2012	2013	2014	2015
Sulaukta lankytojų	89.539	84.533	73.807	61.953	108.854

(šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Lietuvos dailės muziejaus administracijos duomenimis)

Kadangi projektas galutinai baigtas tik 2015 m., negalime apskaičiuoti santykio (vėlgi, atmetus kitas sukurtas vertes) tarp projekto vertės ir planuojamo lankytojų skaičiaus, todėl darome išvadą, jog

⁵¹ Palangos dvaras. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/palangos-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁵² ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7284&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

investicija į dvarą gali kainuoti iki 17,98 €/lankyt., iš kurių, vien ES lėšomis finansuojant, priskaičiuojama – 14,76 €/lankyt.

Tačiau, jei remsimės turimais duomenimis ir palyginsime su planuojamu įgyvendinti išsikeltu tikslu ir darysime prielaidą, jog prognozės pasitvirtins galime apskaičiuoti, kaip efektyviai būtų įgyvendintas tikslas su turima lankytojų statistika. Pagal turimus duomenis galime apskaičiuoti santykį tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus dviem pjūviais – per pirmus 3 metus, t.y. 2011-2013 m. , bei per paskutinius 3 metus, t.y. 2013-2015 m. Per pirmuosius 3 metus sulaukta lankytojų 247.879, o per paskutiniuosius 244.614, todėl per pirmus tris metus santykis būtų – 12,7 €/lankyt., o per paskutinius – 12,86 €/lankyt. Išvedus vidurkį, gauname, jog bendras santykis tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus būtų 12,78 €/lankyt. Tad lygindami su prognozuojamu santykiu 2016-2019 m. laikotarpiu ir turimu apskaičiuotu vidurkiniu, darome prielaidą, jog Palangos gintaro muziejus paramą įsisavins 40,69% efektyviau.

3.7. Platelių dvaras

Platelių dvaras – Žemaitijoje įsikūręs, klasicizmo stilistikos dvaras⁵³, kurio dalis pastatų atstatyti nuo pamatų, nors pagrindiniai rūmai nėra išlikę – jų vietoje tebestūkso pamatai, žymintys kadaise čia stovėjusius rūmus. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁵⁴ valstybės saugomas regioninio lygmens kultūros paveldo objektas. Paskutiniai žinomi Platelių dvaro valdytojai – grafų Šuazelių giminė, kuri puoselėjo dvarą iki 1940 m. Jiems valdant dvaras buvo svarbus Žemaitijos kultūros, politikos bei ūkio centras. Per karą mediniai dvaro rūmai sudegė, išliko tik parkas⁵⁵ bei keli pastatai: tvartas, viena iš dviejų oranžerijų, svirnas, jauja, tarnų namas.

Platelių dvaro sodybos ekspozicijos, kurių po karo buvo išlikę tiek, kad atgabenti prireikė kelių sunkvežimių – įvairūs Šuazelių giminės archyvai, skulptūros, baldai, knygos ir t.t., buvo įkurtos svirne ir arklidėje. Svirne yra įrengtos dvaro istorijos, etnografijos ekspozicijos bei parodų salė; arklidėje šiuo metu veikia vienintelis Lietuvoje Užgavėnių muziejus, kuriame lankytojai gali susipažinti su šio krašto Užgavėnių ir kitų švenčių šventimo tradicijomis.

⁵³ Platelių dvaras. Samogitia. Prieiga per internetą: http://samogitia.mch.mii.lt/LANKYTINOS_VIETOS/dvarasPL.lt.htm (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁵⁴ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/9F30106D-155F-44A0-A7CA-E1D5D1225C8D>true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁵⁵ Platelių dvaras. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/Plateliu-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

Žemaitijos nacionalinio parko atstovai skiria didelį dėmesį Platelių dvaro pastatų atstatymui, nes jame veikia Žemaitijos nacionalinio parko galerija. Nuo 2012 m. taip pat atidarytas tradicinių amatų centras dvaro sodybos rūsyje.

Gautos paramos įsisavinimas

Žemaitijos nacionalis parkas 2010 m. pradėjo projekto "Buvusios Platelių dvaro sodybos atstatymas, restauravimas ir pritaikymas vešiesiems turizmo poreikiams"⁵⁶ vykdymą, kurį pabaigė jau po metų. Išsikelti projekto tikslai buvo pritaikyti dvaro obeiktus turizmo reikmėms, plėtoti sukurtus turizmo centrus bei sudaryti palankias sąlygas verslams plėtotis, taip sukuriant papildomų darbo vietų. Tai ketinama padaryti renovavus ir pritaikius turizmui dvaro svirną ir aklides, juose įrengiant muziejaus ekspozicijas, sutvarkius teritoriją bei įrengus lauko informacinę infrastruktūrą.

Bendra projekto vertė – 710.851,19 €, kurią pilnai padengia ES struktūriniai fondai. Buvo išsikelti du pagrindiniai stebėsenos tikslai – sukurti papildomą nuolatinę darbo vietą bei pritraukti numatytą kiek lankytojų. Pasak Platelių dvaro savininkų, buvo sukurti viena darbo vieta – lankytojus aptarnauja vyr. specialistė (muziejininkė), taip pat nuo 2014 m. vasaros metu (nuo gegužės iki rugsėjo mėn.) dirba dar vienas žmogus – gidas (pagalbinis darbininkas). Kitas stebėsenos rodiklis buvo pritrauktų turistų skaičius. Per tris metus buvo planuota sulaukti 21.000 lankytojų. Kadangi, projektas buvo baigtas liepą, todėl yra įtraukiami ir 2014 m. duomenys. Pasak ŽNP atstovų, lankytojų statistika yra tokia:

2011 m. – 3.200 lankytojų;

2012 m. – 7.320 lankytojų;

2013 m. – 7.063 lankytojų;

2014 m. – 7.308 lankytojų.

Paskaičiavus suprantame, jog tikslas buvo pasiektas 2014 m., t.y. paskutiniaisiais stebėsenos metais. Per stebėsenos laikotarpį buvo sulauktas 24.891 lankytojas. Nevertinant kitų sukuriamų verčių ir paskaičiavus santykį tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus, darome išvadą, jog investicija į dvarą kainavo 28,56 €/lankytojas, o projektas, tikėtasi, kad atsipirks su – 33,85 €/lankytojas. Vadinasi, projektas buvo įgyvendintas 18,5% efektyviau.

⁵⁶ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą:

<http://www.esparama.lt/projektas?id=7195&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

3.8. Raudondvario dvaras

Raudondvario pilies dvaras – netoli Kauno prie Nemuno pastatytas Lietuvos renesanso architektūros paminklas, kurio pradžia datuojama jau XVII a.⁵⁷. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁵⁸ yra kultūros paveldo paminklas, kuris yra valstybės saugomas. Sudegus mediniams dvaro pastatams 1831 m., grafas Benediktas Tiškevičius atstatė mūrinį dvaro pastatų ansamblį. Dvaro pastatas, parkas, 1840 m. pastatytos dvi gotikinių formų, klasikinės kompozicijos ofisinės, oranžerija, arklidės, žirgynas ir ledainė sudaro vieningą dvaro ansamblį. Dvaro pastatų ansamblis yra gausiai lankomas turistų, jo teritorijoje vyksta šventės, dailininkų užsiėmimai, koncertai.

Raudondvario dvaro sodyba šiuo metu yra valdoma Kauno rajono savivaldybės, kuri dvaro pilyje leidžia vykdyti civilinės metrikacijos santuokas, dvare yra organizuojamos konferencijos, valstybinių dienų minėjimai, dvaro ledainėje veikia Kauno rajono turizmo ir verslo informacijos centras, oranžerijoje įsikūręs restoranas. Raudondvario dvaro žirgyne atidarytas menų inkubatorius, kuriame galimybės kurti ir užsiimti menine veikla turi visos Lietuvos meninkai. Taip pat jame įrengta 500 vietų koncertų salė.

Gautos paramos įsisavinimas

LVPA atstovų paprašius nurodyti Lietuvos dvarus, kurių valdymo subjektai būtų nurodyti kaip viešosios įstaigos ir kurie yra pasinaudoję ES parama renovacijos projektams įgyvendinti, siekiant skatinti turizmą, buvo nurodyta, jog Raudondvaryje vykdyti tik šilumą taupančių sprendimų ir meno inkubatoriaus dvaro žirgyne darbai, kuriuos rėmė ES. Tačiau geriau paanalizavus, buvo rasta informacijos, jog dvare taip pat vykdytas ir projektas, skirtas renovuoti ir pritaikyti dvaro pilies patalpas turizmo reikmėms⁵⁹, kurios užsakovas yra Kauno rajono savivaldybės administracija, kuri yra viešoji įstaiga. Todėl analizuojant šio dvaro gautos paramos įsisavinimą yra atmetamas šis projektas dėl informacijos stygiaus.

⁵⁷ Istorija. Raudondvario dvaras. Prieiga per internetą: <http://www.raudondvarioldvaras.lt/index.php/istorija> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁵⁸ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/8f806d87-7452-4176-acb0-58699f3826cc> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁵⁹ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7263&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

Raudondvario dvaro valdytojai, VšĮ „Raudondvario dvaras“ 2009 m. pradėjo projekto „Raudondvario dvaro sodybos žirgyno pastato pritaikymas meno inkubatoriaus veiklai“⁶⁰, taip 2008 m. šiame dvare projektą „ŠILUMĄ TAUPANČIŲ PRIEMONIŲ DIEGIMAS RAUDONDVARIO DVARO PILYJE“⁶¹ pradėjo ir Kauno rajono savivaldybės administracija.

Dvaro žirgyne menų inkubatoriui įrengti, projektas buvo baigtas 2015 m. Jo tikslas buvo sukurti menų erdvę, kurioje būtų sukurtos palankios sąlygos menininkams užsiimti kūrybine veikla ir pristatyti savo darbus visuomenėje bei plėtoti su menu susijusius verslus. Projekto vertė – 1.908.703,22 €, iš kurių ES dalis – 1.813.268,01 € (95% bendros projekto vertės).

Projekto paraiškoje nurodoma, jog bus numatoma 2085,66 m² dvaro patalpų ploto naudoti menų inkubatoriaus veiklai, iš kurių 68% ploto panaudoti meninėms dirbtuvėms, studijoms, dekoracijų bei repeticijų salėms įkurti.

Susisiekus su Raudondvario dvaro savininkais, buvo gautas atsakymas, jog rodikliai buvo kitokie:

- ES struktūrinės paramos lėšomis paremtų menų inkubatoriaus pastatų plotas m² – reikšmė: 1670,70 m²;
- Verslo aplinkos gerinimo projektai; Skaičius: 1.
- Pasibaigus projektui pasiekti rezultatai:
- Pastatyti, rekonstruoti ir įrengti menų inkubatoriai; Skaičius: 1;
- SVV subjektai, įsikūrę menų inkubatoriuje per 3 m. po projekto įgyvendinimo; Skaičius: 20;
- Menų inkubatoriuje dabar reziduoja 5 menininkai.

Vadinasi, projektas buvo įgyvendintas sėkmingai ir vietoje planuoto vieno sėkmingo verslo aplinkos gerinimo projekto, buvo įgyvendinti net 20 projektų, kas parodo, jog šis ES paramos projektas atsipirko kone 20 kartų.

Dvaro pilyje šilumą taupančių priemonių įdiegimo projektas buvo baigtas 2011 m. Projekto vertė – 969.814,28 €, iš kurių ES struktūrinių fondų dalis – 824.342,13 € (85% bendros projektų vertės). Susisiekus su Kauno rajono savivaldybės administracija ir paprašius nurodyti, kokie buvo stebėsenos rodikliai ir kaip jei buvo įgyvendinti, buvo gautas atsakymas, kad siektinas rezultatas – per 3m. po

⁶⁰ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=16244&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁶¹ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=3577&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

projekto pabaigos sutaupyta šilumos kiekis. Nurodoma, kad siekta sutaupyti iki 0,36 GWh (gigavatvalandė) energijos. 2014 m. (paskutiniaisiais projekto stebėsenos metais) energijos buvo sutaupyta 0,46 GWh. Tarpiniai (2012 m. ir 2013 m.) sutaupymų skaičiavimai, anot Kauno rajono savivaldybės administracijos atstovų nebuvo atliekami. Vadinas, atlikus skaičiavimus, projektas buvo įgyvendintas 27,78% efektyviau. Dėl energijos kainų skaičiavimo verslo subjektams specifiškumo – šiame tyrime nebus apskaičiuota, už kokią sumą yra sutaupyta energijos.

3.9. Renavo dvaras

Renavo dvaras, įsikūręs Mažeikių apylinkėse, yra priskiriamas vėlyvojo klasicizmo atstovams⁶². Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁶³ yra kultūros paveldo paminklas, kuris turi nacionalinį lygmenį. Perstatytas 1830-1833 m., dvaras ilgą laiką buvo rezidencinė sodyba dvarininkų kartoms. Įdomu tai, kad XX a. pradžioje Renavo dvare buvo auginami šilkverpiai ir stengtasi įkurti šilko auginimo ūkį. Taip pat buvo įkurtas didelis parkas, kuriame iki šiol auga plati įvairovė augmenijos. Po II-ojo pasaulinio karo nacionalizavus Renavo dvarą, įsikūrė kolūkio kontora, biblioteka bei kultūros namai. 1980 m. Renavo dvaras buvo restauruotas, o nuo 1996 m. čia įsikūręs Mažeikių muziejaus filialas.

Ypač vertingas yra dvaro išsaugotas interjeras⁶⁴, istorijos žinovai taip pat vertina puikiai išsilaikiusią ir restauruotą biblioteką – joje laikoma dalis buvusio dvaro savininko grafo Antonijaus Ronne knygų – jos yra ištis vertingos ir saugomos.

Renavo dvaro ansamblui šiuo metu priklauso išlikę rūmai, arklidė, svirnas bei keli ūkiniai pastatai. Dvare veikia ekspozicijos, rengiamos parodos bei organizuojami renginiai. Dvaro rūmuose taip pat įrengta Vilniaus dailės akademijos Telšių fakulteto meno kūrinių paroda.

Gautos paramos įsisavinimas

Mažeikių rajono savivaldybės administracija 2009 m. pradėjo projektą „Renavo dvaro sodybos rūmų pritaikymas viešojo turizmo reikmėms“, kurio pagrindinis tikslas buvo kompleksiškai pritaikyti

⁶² Renavo dvaras. Muziejai.lt. Prieiga per internetą: http://www.muziejai.lt/Muziejus.lt.asp?Db_kodas=3451&sTxt (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁶³ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/6729EDF7-E884-432B-B4D2-D401A13B80E0/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁶⁴ Renavo dvaras. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/renavo-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

Renavo dvaro rūmų patalpas turizmo reikmės – jas restauruoti ir pritaikyti kultūrinio turizmo bei maitinimo paslaugoms teikti. Taip bus sukurta turizmui patraukli terpė, sumažintas objekto lankymo sezoniškumas bei pritrauktos privačios investicijos. Projektas buvo baigtas 2012 m., o jo vertė – 501.777,05 €, kuriuos pilnai dengia ES struktūriniai fondai.

Buvo susisiepta su Renavo dvaro savininkais ir paprašyta pateikti stebėsenos informaciją. Gautoje stebėsenos ataskaitoje, nurodomi keli rodikliai su siektiniais rezultatais per 3 stebėsenos metus – pritraukti privačių lėšų už 10.000 Eur, įvykdyti bent vieną projektą, sukurti ar sutvarkyti esamą turistų traukos objektą bei pritraukti 15.000 turistų per 3 m. Rezultatuose nurodoma, jog nebuvo pritrauktos privačios lėšos, tačiau įvykdytas bent vienas projektas, sutvarkytas turistų traukos objektas ir sulaukta 23.876 turistų. Skaiciuojant projekto vertės ir lankytojų santykį, taipogi atmetus sukuriamas vertes, gauname – 21,02 €/lankyt., o projektas, tikėtasi, kad atsipirks su – 33,45 €/ lankyt. Vadinasi, projektas buvo įgyvendintas 59,1% efektyviau.

3.10. Tyzenhauzų (Rokiškio) dvaras

Rokiškio dvaras – ilgametė grafų Tyzenhauzų rezidencija⁶⁵. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁶⁶ yra kultūros paveldo paminklas, kuris turi nacionalinį lygmenį. Šiūdieninę formą turintys rūmai buvo perstatyti 1801 m., kurie įvardijami kaip klasicistinio stiliaus. XIX amžiuje dvare įsteigta muzikos mokykla ir orkestras – žymiausi mokyklos mokiniai buvo J. Tallat – Kelpša, M. Petrauskas ir kiti⁶⁷, kurie itin prisidėjo prie Lietuvos muzikinės istorijos formavimosi.

1940 m. dvare įsikūrė Kultūros muziejus, kuris po poros metų, t.y. 1942 m. vokiečių reikalavimu buvo priverstas išsikelti. Po karo muziejus grįžo į dvaro patalpas, tačiau dvaras buvo avarinės būklės – jį reikėjo remontuoti. Po remonto, (restauruoti dvaro rūmai ir kiti pagrindiniai pastatai (oficina, svirnas, parteris bei sargo namas), kuris baigėsi 1952 m. dvaras grąžintas muziejui, kartu čia buvo įkurta biblioteka bei kultūros namai.

Dvare yra sukaupta didelė, net 100 tūkst. eksponatų ekspozicija, organizuojamos įvairios parodos, koncertai bei edukacinės programos. Muziejuje veikia vienintelė Lietuvoje prakartėlių

⁶⁵ Istorija. Rokiško muziejus. Prieiga per internetą: <http://www.muziejusrokiskyje.lt/lt/istorija> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁶⁶ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/d2b61bcb-80f6-40e8-bc3a-1e1e5e5d5950/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁶⁷ Rokiškio dvaras. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/rokiskio-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

kolekcija. Dvare taip pat vystoma leidyba – muziejaus darbuotojai leidžia įvairius katalogus, lankstinukus, leidinius. Tyzenhauzų dvaro tikslas – puoselėti, saugoti ir reprezentuoti Rokiškio krašto istorinį – kultūrinį paveldą.

Gautos paramos įsisavinimas

Rokiškio rajono savivaldybės administracija 2010 m. pradėjo projektą „Rokiškio dvaro sodybos kumetyno Nr. 2 (G222K8P) pritaikymas turizmo reikmėms“⁶⁸, kuris buvo baigtas 2012 m.. Projekto tikslas buvo sutvarkyti dvaro kumetyno pastatą ir jį pritaikyti ekspozicijų, edukacijų ir kitų muziejinių programų rodymui. Šio projekto vertė – 387.916,18 €, iš kurių ES dalis – 374.250 € (96,5% bendros projekto vertės). Susisiekus su muziejaus atstovais, buvo paprašyta pateikti informacijos apie stebėsenos rodiklius bei jų rezultatus. Gautas atsakymas, kad siekiant įvertinti finansavimo reikšmingumą – išsikeltas tikslas per tris stebėsenos (2012-2015 m.) metus sulaukti 9.000 lankytojų.

Taip pat buvo pateikti stebėsenos rezultatai:

Nr.2 ekspozicijos įrengtos ir atidarytos 2012 m. rugsėjo 21d. Rokiškio krašto muziejų 2012 02 10-2013 01 15 aplankė 20.405 lankytojai, į šį skaičių neįskaičiuojami muziejaus edukacinių programų bei įvairių renginių lankytojai, ekspozicijas rekonstruotame kumetyne 2012 09 21-2013 01 15 aplankė 6.487 lankytojai.

Per 2013 m. Rokiškio krašto muziejų aplankė 49.786 lankytojai. Ekspozicijas, edukacijas ir kitas programas rekonstruotame kumetyne per metus aplankė 28.750 lankytojų.

Rokiškio krašto muziejų per 2014 01 01-2014 12 31 aplankė 50.213 lankytojų. Ekspozicijas, edukacijas ir kitas muziejines programas rekonstruotame kumetyne per tą laikotarpį aplankė 27.450 lankytojų.

Rokiškio krašto muziejų per 2015 01 01-2015 12 31 aplankė 41.620 lankytojų. Ekspozicijas, edukacijas ir kitas muziejines programas rekonstruotame kumetyne per tą laikotarpį aplankė 26.320 lankytojų.

Susumavus visų lankytojų ir edukacinių programų bei renginių lankytojų skaičių, gauname, jog dvaro kumetyno ekspoziciją per 3 metus aplankė – 251.031 lankytojas. Tai beveik 28 kartus viršijo planuotą lankytojų skaičių. Skaičiuojant projekto vertės ir lankytojų santykį, taipogi nevertinant sukuriamų verčių, gauname – 1,55 €/lankyt., iš kurių ES dengia – 1,49 €/lankyt., o projektas, tikėtasi,

⁶⁸ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7296&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

kad atsipirks su – 43,1 €/ lankyt., iš kurių ES dengtų – 41,58 €/lankyt. Vadinasi, projektas buvo įgyvendintas 27,8 karto efektyviau.

3.11. Užutrakio dvaras

Užutrakio dvaras – vienas gražiausių Lietuvos dvarų. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁶⁹ yra kultūros paveldo paminklas, kuris turi nacionalinį lygmenį. Dvaras įsikūręs pusiasalyje tarp Galvės ir Skaisčio ežerų. Šį neoklasicizmo stiliaus objektą perstatyti įsakė grafas Juozapas Tiškevičius XIX a. pabaigoje⁷⁰. Po II-ojo pasaulinio karo čia veikė KGB aukštų pareigūnų sanatorija, vėliau - pionierių stovykla ir poilsio namai, valstybinė turizmo bazė.

Šiandien Užutrakio dvaro sodyba - nacionalinės reikšmės kultūros paminklas, valdomas ir tvarkomas Trakų istorinio nacionalinio parko direkcijos. Užutrakio dvaro ansamblis atnaujinamas - restauruojami rūmai, ūkiniai dvaro pastatai ir parkas - atkuriami nunykę tvenkiniai, tvarkomi želdiniai, į parką gražinamos skulptūros ir vazos bei kiti dvarą puošę architektūros elementai. Dvaro teritorijoje yra puoselėjamas E.F.Andre kurtas parkas⁷¹, kurio aplinkoje gyvena įvairių rūšių gyvūnai – labiausiai išsiskiria šikšnosparnių populiacija, kurios rūšių – net 6 iš Lietuvoje aptinkamų 14.

Dvare organizuojami kamerinės muzikos festivaliai, veikia įvairios parodos, organizuojami koncertai, renginiai bei ekskursijos. Lankytojams suteikiama galimybė daryti fotosesijas.

Gautos paramos įsisavinimas

Trakų istorinio nacionalinio parko direkcija 2009-2015 m. laikotarpyje vykdė du ES paramos projektus – „Užutrakio dvaro sodybos muziejinės-reprezentacinės ir memorialinės dalių pritaikymas viešiesiems turizmo poreikiams”⁷² ir „Užutrakio dvaro sodybos buv. virtuvės restauracija ir pritaikymas

⁶⁹ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/BB0F9A85-F89A-4637-9EEF-6AC1C9934CAC/true> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁷⁰ Trakų istorinis nacionalinis parkas. Užutrakiodvaro sodyba. Prieiga per internetą: <http://www.seniejitrakai.lt/uzutrakio-dvaro-sodyba-2/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁷¹ Pažintis su Užutrakiu. Trakai-visit.lt Prieiga per internetą: <http://www.trakai-visit.lt/lt/pazintis-su-uzutrakiu> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁷² ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7179&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

kultūros poreikiams”⁷³. Trakų istorinio nacionalio parko administracija pateikė stebėsenos rodiklius ir rezultatus, kuriais buvo numatytas šių dviejų projektų įgyvendinimo vertinimas. Abiejų projektų vertė – 3.393.011,76 €, iš kurių ES dalis – 3.175.797,29 € (93,6% bendros projektų vertės).

2009-2011 m. vykusiam projektui „Užutrakio dvaro sodybos muziejinės-reprezentacinės ir memorialinės dalių pritaikymas viešiesiems turizmo poreikiams” buvo skirta 2.306.936,69 € paramos iš ES struktūrinių fondų, kurie pilnai padengė visą projekto vykdymą. Projekto tikslas buvo pritaikyti šį dvarą turizmo poreikiams ir taip skatinti turizmą Trakų rajone. Už ES paramą buvo restauruoti Užutrakio dvaro rūmai, sutvarkyta ir lankytojų poreikiams pritaikyta aplinka. Šio projekto stebėsenos rodikliai buvo įvykdyti bent vieną projektą, sukurti vieną naują ar sutvarkyti esamą turistų traukos objektą bei sutraukti 100 tūkst. lankytojų srautą per 3 metus nuo projekto įgyvendinimo. Trakų istorinio nacionalinio parko administracijos teigimu visi šie tikslai buvo įgyvendinti. Deja, nėra gautas tikslus atsakymas, kiek tiksliai per 3 metus yra sulaukta lankytojų, todėl santykį tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus apskaičiuosime iš turimų duomenų, bet negalėsime palyginti, kiek efektyviai buvo pasinaudota šia parama – santykis tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus yra – 23,06 €/lankyt.

2011-2015 m. vykusiam projektui „Užutrakio dvaro sodybos buv. virtuvės restauracija ir pritaikymas kultūros poreikiams ” buvo skirta 1.086.075,07 €, iš kurių 868.860,6 € (80% bendros projekto vertės) sudarė parama iš ES struktūrinių fondų. Projekto tikslas buvo pritaikyti šio dvaro buvusią virtuvę (atskiras pastatas) turizmo poreikiams ir taip skatinti turizmą Trakų rajone. Už ES paramą buvo restauruoti Užutrakio dvaro virtuvė, sutvarkyta ir lankytojų poreikiams pritaikyta aplinka. Šio projekto stebėsenos rodikliai buvo įvykdyti bent vieną projektą, sukurti vieną naują ar sutvarkyti esamą turistų traukos objektą, sukurti 3 nuolatinės darbo vietas bei sutraukti 60 tūkst. lankytojų srautą per 3 metus nuo projekto įgyvendinimo. Trakų istorinio nacionalinio parko administracijos teigimu visi šie tikslai, išskyrus 3 darbuotojų įdarbinimą, buvo įgyvendinti. Deja, nėra gautas tikslus atsakymas, kiek tiksliai per 3 metus yra sulaukta lankytojų, todėl santykį tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus apskaičiuosime iš turimų duomenų, bet negalėsime palyginti, kiek efektyviai buvo pasinaudota šia parama – santykis tarp projekto vertės ir lankytojų skaičiaus yra – 18,10 €/lankyt., iš kurių ES dengia – 14,48 €/lankyt.

3.12. Užvenčio dvaras

⁷³ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą:

<http://www.esparama.lt/projektas?id=38108&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

Užvenčio dvaras – Kelmės krašte gyvavęs dvaras, kurio likę pastatai – svirnas ir malūnas. Į kultūros vertybių registrą, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, šis dvaras nėra įtrauktas. 1887–1898 m. išnuomuo tame dvaro svirne gyveno rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos tėvai, jame prabėgo ir rašytojos vaikystė – čia ji sėmėsi įkvėpimo savo kūriniams „Sename dvare“ ir „Viktutė“. Vėliau jame gyveno Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatas Jonas Smilgevičius.

1965 m. dvare buvo įkurtas Užvenčio kraštotyros muziejus, o nuo 1973 m. muziejus įsikūrė restauruotame Užvenčio dvaro svirne. Jame įrengta muziejaus ekspozicija⁷⁴, susidedanti iš trijų dalių: rašytojos Šatrijos Raganos, Lietuvos Nepriklausomybės akto signataro Jono Smilgevičiaus bei Užvenčio krašto istorijos. Užvenčio dvaras šiuo metu priklauso Kelmės krašto muziejui.

Gautos paramos įsisavinimas

Kelmės rajono savivaldybės administracija 2009-2012 m. vykdė projektą „Užvenčio muziejaus restauravimas ir jo pritaikymas kultūrinio turizmo reikmėms“⁷⁵, kurio vertė – 278.162,94 €, iš kurių ES parama buvo 236.438,25 € (85% bendros projektų vertės). Projekto tikslas buvo sukurti kultūrinio turizmo traukos centrą Užvenčio buvusio dvaro sodyboje. Taip buvo siekiama užtikrinti kultūrinio turizmo plėtą pritaikant Užvenčio dvarą bei sudaryti tinkamas sąlygas muziejaus veiklai.

Stebėsenos rodikliu buvo pasirinktas lankytojų srautas, kuris buvo registruojamas 2012-2015 metais. Pasak Užvenčio dvaro administracijos, jų lankytojų srauto stebėsenos tikslas buvo po 1.000 lankytojų kasmet - 2012 m. planuota sulaukti 500 lankytojų (projektas buvo baigtas 2012 m. gegužės mėnesį), apsilankė 700. Atitinkamai, 2013m. apsilankė 1.300 lankytojų, 2014m. apsilankė 1.050 lankytojų, 2015m. apsilankė 1.020 lankytojų. Viso tikėtasi sulaukti 3.500 lankytojų, sulaukta – 4.070 lankytojų.

Paskaičiavus projekto vertės ir sulauktų lankytojų santykį, nevertinant kitų sukurtų verčių gauname, kad projekto kaina vienam lankytojui buvo 68,34 €, iš kurių ES dengia 58,09 €. Tikėtasi, jog projektas atsipirks su 79,48 €, iš kurių ES dengtų 67,55 €. Vadinasi, projektas buvo įvykdytas 16,3% efektyviau.

⁷⁴ Restauruotame Užvenčio dvaro svirne – naujai įrengta muziejaus ekspozicija. Kelmiškiams, laikraštis. Prieiga per internetą: <http://www.kelmiskiams.lt/restauruotame-uzvencio-dvaro-svirne-naujai-irengta-muziejaus-ekspozicija/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁷⁵ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=10077&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

3.13. Zyplių dvaras

Zyplių dvaras yra įsikūręs Šakių rajone, Lukšių miestelio pakraštyje. Pagal KVR, kurį sudarė Kultūros paveldo departamentas prie Kultūros ministerijos, duomenis, šis dvaras⁷⁶ yra valstybės saugomas nacionalinio lygmens kultūros paveldo objektas. Dvarininkas Jonas Bartkovskis XIX a. šiame krašte įsigijo žemės⁷⁷, tad norėdamas prižiūrėti savo valdas, 1845-1855 m. įkūrė Zyplių dvarą. 1897 m. dvaro ūkiniai pastatai sudegė gaisre – vietoj jų buvo pastatyti mūriniai pastatai. 1919 m. kraštas pateko į Lenkijos sudėtį, tad į dvare įsikūrė Seinų kunigų seminarija. Vėliau čia buvo perkelta žemės ūkio mokykla. II-ojo pasaulinio karo metais Zyplių dvaras buvo paverstas ligonine. Po karo dvare įsikūrė kolūkio administracija. Vėliau, iki pat 2002 m., dvaras buvo naudojamas socialiniams būstams. 2003 m. dvaras Lukšių miestelio valdžios iniciatyva ėmėsi reformų – tvarkoma dvaro aplinka, iš dvaro ūkinių pastatų išskeldinami sandėliai ir socialinių būstų gyventojai.

Dabar Zyplių dvare veikia įvairios parodos⁷⁸, organizuojami renginiai, koncertai, vasaros stovyklos vaikams. 2014 m. dvare įsikūrė Zanavykų muziejus – jame eksponuojami meno dirbiniai. Šiandien dvaras – vienas iš labiausiai lankomų objektų Šakių rajone. Buvusiose dvaro arklidėse yra įrengta Zyplių dvaro galerija, kituose dvaro pastatuose - kalvė, keramikos dirbtuvės. Dvaro parkas užima 21 ha teritoriją ir yra vienas didžiausių dvarų parkų Lietuvoje.

Gautos paramos įsisavinimas

2009-2012 m. Šakių rajono savivaldybės administracija šiame dvare vykdė pilnai ES struktūrinio fondo remiamą projektą „Zyplių dvaro sodybos pritaikymas kultūriniam turizmui“⁷⁹, kurio vertė – 1.438.303,12 €. Projekto tikslas buvo pritaikyti Zyplių dvarą kultūrinio turizmo infrastruktūrai ir pritraukiant privačias lėšas sukurti įvairius turizmo produktus bei paslaugas teikiančią turistų traukos centrą. Projekto metu buvo restauruotas Zyplių dvaras ir pritaikytas meno, kultūros ir bendruomenės poreikiams tenkinti.

⁷⁶ Kultūros vertybių registras. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/static-heritage-detail/a50bbb57-d326-4494-aaa0-f224294430c1> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁷⁷ Zyplių dvaras. Apleisti.lt Prieiga per internetą: <http://www.apleisti.lt/2011/07/25/zypliu-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁷⁸ Apie muziejų. Zanavykų muziejus. Prieiga per internetą: <http://www.zanavykumuziejus.lt/lorem-ipsumy> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

⁷⁹ ES struktūrinė parama 2007-2013 m. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7286&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

Susisiekus su Zyplių dvaro administracija ir užklausus, kokie buvo išsikelti tikslai – nurodyta, jog buvo siekiama sulaukti nurodyto skaičiaus turistų. Jis pateikiamas lentelėje:

3 lentelė. Lankytojų srauto ataskaita Zyplių dvare 2013-2015 m. (vnt.)

Metai	Siektas lankytojų skaičius	Lankytojų skaičiaus rezultatas
2013	8.000	14.000
2014	15.000	22.000
2015	20.000	28.000

(šaltinis: sudaryta autoriaus, remiantis Zyplių dvaro administracijos duomenimis)

Iš 3 lentelės matome, jog per 3 metus nuo projekto pabaigos tikėtasi sulaukti 43.000 lankytojų, sulaukta – 64.000. Vadinasi, šiuo atžvilgiu projektas įgyvendintas sėkmingai. Siekiant apskaičiuoti, kaip efektyviai buvo įgyvendintas projektas, reikia įvertinti, koks yra projekto vertės ir realiai sulauktų lankytojų skaičiaus santykis. Atmetus kitas sukuriamas vertes ir paskaičiavus santykį iš projekto vertės ir lankytojų skaičiaus, darome išvadą, jog investicija į dvarą kainavo 22,47 €/lankyt., o projektas, tikėtasi, kad atsipirks su – 33,44 €/lankyt. Vadinasi, projektas buvo įgyvendintas 48.8% efektyviau, nei tikėtasi.

3. 14. Rezultatų apžvalga

Iš nagrinėtų 13 Lietuvos dvarų, kurie Lietuvoje yra valdomi įvairių viešųjų įstaigų, buvo surinkti ir susisteminti duomenys. Šie duomenys yra pateikiami 4 lentelėje:

4 lentelė. Nagrinėtų Lietuvos dvarų bendra statistika

Vidutiniškai projektai truko (m.)	3,92
Bendra visų projektų vertė	22.523.040,03 €
Iš jų ES dalis	19.360.153,94 €
Tikėtasi sulaukti iš viso lankytojų (vnt.)	683.500
Sulaukta (vnt.)	1.007.993

Bendra tikėtina projektų kaina lankytoji	32,95 €
Bendra visų projektų kaina lankytoji	22,34 €
Bendras visų projektų efektyvumas	47,49%
Mažiausiai efektyvus projektas	2,86%
Efektyviausias projektas	27,8 karto

(šaltinis: autoriaus sudaryta, remiantis tyrimo duomenimis)

Iš 4 lentelės matome, jog vidutiniškai visi projektai truko apie 3,92 m., taip pat papildomai 3 metus truko ar tebetrunka rodiklių įgyvendinimo stebėsenos laikotarpis. Bendra visų projektų vertė – 22.523.040,03 €, iš kurių brangiausias buvo atliktas – Plungės Mykolo Oginskio dvare, kurio vertė – 4.181.526,01 € ir pigiausias – Užvenčio dvare, kurio projekto vertė – 278.162,94 €. Šių projektų didžiąją dalį, t.y. 19.360.153,94 € (86% visų projektų vertės), dengė ES struktūrinių fondų parama (6 iš 15 dvarų remti vien tik ES parama). Kadangi visų rodiklių pilną informaciją ir jų stebėsenos rezultatus atsiuntė tik 4 dvarų (Raudodvario, Užutrakio, Renavo, Platelių) atstovai, beliko remtis tik lankytojų srautų stebėsenos informacija, todėl šis tyrimas yra pagrįstas projekto vertės ir lankytojų srautų santykiu kaip efektyvumo skaičiavimo pagrindas. Iš viso, per stebėsenos laikotarpį, nagrinėjamuose dvaruose yra tikėtasi sulaukti 683.500 lankytojų, tačiau sulaukta 1.007.993. Daugiausia lankytojų sulaukė Rokiškio Tyzenhauzų dvaras – 251.031 lankytojas, kai tikėtasi vos 9.000 lankytojų per 3 metus. Mažiausiai lankytojų srauto sugeneravo – Užvenčio dvaras, kuris tikėjosi sulaukti 3.500 lankytojų, o sulaukė 4.070.

Autorius sutinka su E. Kastenholz ir J. Lima (2011)⁸⁰ nuomone, jog yra daug veiksnių lemiančių lankomumą dvaruose, iš kurių svarbiausi: dvaro pasiekiamumas, aplinka, išskirtinumas, ar pritaikyta visai šeimai, pramogų gausa. Taip pat didelę įtaką turi ir vizito kaina, dvaro istorija, išvaizda, muziejuose sukaupta ekspozicija, vykstantys renginiai bei taikoma rinkodara. Tikėtina, jog sėkmingiausi dvarai, kurie viršijo lankytojų skaičiaus užsibrėžtus tikslus labiausiai išsiskyrė iš kitų dvarų dėl organizuojamų renginių, pasiekiamumo, nedidelės vizito kainos bei taikomos rinkodaros. Peržvelgus dvarų, kurie sulaukė daugiausia lankytojų (Rokiškio ir Palangos dvarai), charakteristiką, suprantama, jog lankytojus dvarai traukia dėl pasiekiamumo, pramogų gausos, aplinkos, sukauptos ekspozicijos bei

⁸⁰ Kastenholz E., Lima J. *The integral rural tourism experience from the tourist's point of view – a qualitative analysis of its nature and meaning* (2011) Prieiga per internetą: <http://www.tmstudies.net/index.php/ectms/article/viewFile/335/553> (Žiūrėta 2016 gegužės 24d.)

istorijos. Tuo tarpu tokie dvarai, kaip Užvenčio ar Jurbarko, yra maži, neturi didelės pramogų pasiūlos bei nėra taikoma efektyvi rinkodara – dėl to jų lankomumas yra ryškiai mažesnis.

Apskaičiavus visų projekto verčių ir tikėtino lankytojų skaičiaus santykį gavome tai, kad visi projektai, jei atsipirktų tik iš lankytojų srauto, kainuotų po 32,95 € vienam lankytojui. Analogiškai, apskaičiavus visų projekto verčių ir realaus lankytojų skaičiaus santykį gavome tai, kad visi projektai, jei atsipirktų tik iš lankytojų srauto, kainuotų po 22,34 € vienam lankytojui. Vadinasi, apskaičiavę santykį tarp bendros tikėtinos projektų kainos lankytojui ir bendros realios visų projektų kainos lankytojui ir pavertę procentine išraiška, darome bendrą išvadą, jog šiuose dvaruose projektai vidutiniškai 47,79% efektyviau įgyvendino stebėsenos rodiklius nei buvo numatyta. Tačiau tai neapibrėžia tolimesnio įgyvendinto projekto efektyvumo, taikyto po 3 metų stebėsenos – dvaruose įgyvendinti renovacijos ir pritaikymo visuomenės reikalams projektai gali skirtis savo eksploatacijos laikotarpiu ir sukuriamos naudos visuomenei išraiška.

Taip pat galime išskirti, jog mažiausiai efektyvus dvaras pagal projekto vertės ir lankytojų srauto per 3 stebėsenos metus buvo Kretingos dvaras, kurio efektyvumo rodiklis siekė 2,8%. Analogiškai, efektyviausias dvaras buvo – Rokiškio Tyzenhauzų dvaras, kuris šį santykį viršijo 27,8 karto. Didžiausia kaina lankytojui nuo projekto vertės tenka Jurbarko dvarui, kuriame santykis taip projekto vertės ir lankytojų srauto yra 118,85 €/lankyt., mažiausias – Rokiškio Tyzenhauzų dvare – 1,55 €/lankyt. Tačiau nėra tikslinga teigti, jog Jurbarko ar Kretingos dvaro projektai yra neefektyvūs, kadangi sunku įvertinti atliktų darbų naudą tiek dvarams, tiek lankytojams, taip pat nėra žinomas eksploatacijos laikotarpis. Taip pat tikėtina, jog taikant skirtingą vizitų dvaruose kainodarą, projektų atsiperkamumas gali skirtis nuo apskaičiuoto.

Šioje darbo dalyje buvo atliktas tyrimas ir įvertintas gautos paramos efektyvumas kiekviename dvare, išsiaiškinta, jog efektyviausiai ES parama pasinaudojo Rokiškio Tyzenhauzų dvaras, o bendras visų dvarų efektyvumas siekė 47,49% , aprašytas dvarų reikšmingumas Lietuvos kultūrai ir istorijai bei jo regionui.

Išvados

1. Lietuvos dvarų šiuo metu priskaičiuojama 554, nors prieš 20 m. jų buvo registruota 3342. Tai didelis dvarų skaičiaus sumažėjimas, rodantis, jog kultūros paveldas nyksta itin sparčiai. Siekiant apsaugoti likusius dvarų statinius, yra įvertinama jų būklė, suteikiamas kultūros vertybės prioritetas, renovacijai ir išsaugojimui pasitelkiamos įvairių fondų lėšos bei valstybės parama – išlikę vertingi Lietuvos kultūrai ir istorijai dvarai ES struktūriniais paramos fondais bei valstybės institucijų lėšomis yra restauruojami, tvarkomi, prižiūrimi bei pritaikomi visuomenės poreikiams;
2. Pagrindinės rizikos ir pavojai kultūros paveldui: meteorologiniai, hidrologiniai, geologiniai, geomorfologiniai, biologiniai, astrofizikiniai, žmogiškieji bei klimato kaitos sukelti veiksniai – suprantama, yra sunku apsaugoti kultūros paveldą nuo gamtinių pavojų, nes jie nėra prognozuojami, tačiau dažniausiai kultūros paveldas nyksta dėl žmogiškųjų sukeltų veiksnių. Siekiant apsaugoti kultūros paveldą nuo žmogiškosios veiklos, yra registruojamos kultūros vertybės – taip jos gauna teisinę apsaugą nuo nelegalios žmogaus veiklos;
3. 2007 - 2013 m. Europos kultūros paveldui išsaugoti Europos Regioninės plėtros fondas skyrė 3,2 milijardus eurų, taip pat 2,2 milijardus eurų kultūros paveldo infrastruktūros gerinimui bei 553 milijonus kultūrinėms paslaugoms, kurias siūlė kultūros paveldo objektai, finansuoti;
4. Dvarų paveldo pagrindinės vertybės: meninė - estetinė, archeologinė, urbanistinė, socialinė (tapatumo) ir istorinė – dokumentinė, tai parodo, kokie įvairiapusiškai svarbūs yra šie kultūros paveldo objektai;
5. Lietuvos dvarų pagrindinės nykimo priežastys: dvarai neturėjo šeimininkų arba jie buvo nerūpestingi ir dėl to leido dvarui sunykti; neprižiūrimi dvarai laikui bėgant tapdavo avarinės būklės; registruojant dvarą ir jo statinius ne visada būdavo fiksuojama tiksli informacija; atlikus pirminę rekonstrukciją, tačiau neinvestavus į dvaro išlaikymą – dvaras yra paliekamas nykimui; lėšų poreikis dvarų ir jų pastatų restauracijai yra gerokai didesnis nei fondų skiriami biudžetai; dvarų būklės stebėseną buvo vykdoma neefektyviai arba visai nevykdoma; ir t.t. Yra daroma išvada, jog dauguma nykimo priežasčių susidarė dėl žmogaus veiklos, todėl siekiant efektyviai sustabdyti dvarų nykimą yra būtina registruoti visus dvarus bei priskirti jiems deramą apsaugą.
6. Šio darbo tyrime nagrinėtuose Lietuvos dvaruose, kurie gavo paramą iš ES struktūrinių fondų 2007-2013 m. laikotarpyje, efektyviausiai ES paramą įsisavino Rokiškio Tyzenhauzų dvaras,

kuris lankytojų sulaukė 27,8 karto daugiau nei buvo nurodyta paramos paraiškoje. Neefektyviausiai – Jurbarko dvaras, kuris sulaukė mažiausio planuotų lankytojų skaičiaus, lyginant su bendro projekto verte. Tačiau tai buvo nustatyta nevertinant kitų sukurtų verčių – todėl yra sunku realiai įvertinti efektyvumą.

7. Bendras visų dvarų paramos įsisavinimo efektyvumas – 47,49%. Bendras projekto vertės ir lankytojų skaičiaus santykis nagrinėtuose dvarų projektuose – 22,34 €/lankytojas, nors buvo tikėtasi, jog projektas atsipirks su 32,95 €/lankytojas. Apskaičiuoti duomenys skirtųsi, jei dvarų savininkai, valdytojai ar administratoriai stengtųsi išnaudoti esamas dvarų charakteristikas, vykdytų efektyvią rinkodarą, organizuotų renginius.
8. Iš viso tyrime nagrinėti Lietuvos dvarai gavo 19,360,153.94 € ES paramos, tačiau visų šių investicinių paramos projektų vertė – 22,523,040.03 €. Tai parodo, jog viešosios institucijos taip pat prisideda savo lėšomis prie dvarų išsaugojimo – jų dalis siekia 14% nuo visų projektų vertės, tačiau taip pat yra teikiama ir kitokia parama – konsultacijos, ES paramos projektų administravimas, priežiūra.
9. Visa, su dvarų renovacijos, išsaugojimo ir pritaikymo visuomenės poreikiams susijusi, informacija nėra prieinama visuomenei – yra viešinami projekto trukmės, jo vertės, ES struktūrinių fondų remtos dalies dydis, bendrieji tikslai ir siektini įvykdyti darbai. Iš pateiktos informacijos ES paramos portaluose nėra galimybės objektyviai įvertinti ES paramos įsisavinimo mastų ir efektyvumo.

Rekomendacijos

1. Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos yra rekomenduojama nustatyti prioritetinius dvarus, kuriems turi būti nustatomos arba tikslinamos kultūros paveldo vertybės – išlikę dvarai Lietuvoje yra skirtingos kultūrinės ir istorinės reikšmės, todėl būtina nustatyti prioritetus, siekiant skirti finansavimą pirmiausia tiems, kurie yra reikšmingiausi Lietuvos istorijos ir kultūros raidai;
2. Kultūros ministerijai yra rekomenduojama papildyti ir pakeisti teisės aktus taip, kad visiems kultūros paveldo vertybių savininkams būtų išduodami vertybių apsaugos reglamentai – taip bus padedami teisiniai pagrindai visų dvarų išsaugojimui ir priežiūrai – nesilaikantys kultūros paveldo vertybių reglamento nuostatų savininkai bus baudžiami;
3. Kultūros ministerijai ir Ūkio ministerijai yra rekomenduojama gerinti kompensacijų už atliktus restauravimo darbus mechanizmą, kuris būtų patrauklesnis kultūros paveldo valdytojams – siūloma supaprastinti ir palengvinti kompensacijų už atliktus restauravimo darbus biurokratinį mechanizmą – taip skatinama imtis restauracijos ar išsaugojimo darbų;
4. Kultūros ministerijai yra rekomenduojama parengti dokumentus, kuriuose būtų nurodytos priemonės, kaip įvertinti kultūros vertybių būklės pokytį ir įvesti vykdomojo personalo mokymus – taip bus užtikrinta kultūros paveldo reikšmės vertinimo kokybė ir leis susidaryti detalesnį vaizdą dėl Lietuvoje esančio kultūros paveldo būklės;
5. Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos yra rekomenduojama numatyti sąlygas, leisiančias dvarą ir jo apylinkes formuoti kaip vientisą objektą, taip išvengiant sklypų dalinimo ir keleto šeiminkų buvimo – taip siekiama užkirsti kelią atsakomybės nusikratymui bei norima spartesnio kultūros paveldo restauracijos bei išsaugojimo darbų vystymo;
6. Kultūros paveldo departamentui prie Kultūros ministerijos yra rekomenduojama surinkti visą įmanomą informaciją apie kultūros paveldo objektus, net ir tuos, kurie laikomi abejotinos reikšmės – tai leis turėti išsamią kultūros paveldo vertybių duomenų bazę ir bus galima pagrįstai prioritetizuoti kultūros paveldo objektus;
7. Lietuvos verslo paramos agentūrai yra rekomenduojama Skaidrinti dvarų stebėsenos rodiklių viešinimą, kad būtų galima susipažinti su dvarų atnaujinimo finansavimo niuansais – tai leis būsimiems projektams planuoti savo finansus.

Mantas Ričkus

Summary

EU support's absorption efficiency in Lithuanian manors

Mantas Ričkus

Bachelor thesis

Public sector's economics program

Vilnius University, Faculty of Economics

SUMMARY

49 pages, 4 tables, 48 references.

The main objective of this bachelor thesis is to assess the efficiency of EU structural funds support absorption in Lithuanian manors in the period of 2007 - 2013. The main tasks to achieve the set goal: to calculate the actual number of existing Lithuanian manors out of the possible number since the Restoration of Independence of Lithuania; to overview the main dangers to Cultural Heritage, to analyze indicators of observation of EU support absorption in the chosen Lithuanian manors and to make a compilation of analysis results.

This bachelor thesis consists of theoretical, methodical and analysis parts. Cultural Heritage and endangered manor conservation aspects are overviewed in the theoretical part, the methods used in the thesis and in the analysis part are included in the methodical part and the analysis part covers an overview of the projects developed for conservation of manors and efficiency aspects of EU support absorption in Lithuanian manors.

The outcomes of the research carried out while analyzing the programs and statistics are as follows: Lithuanian manors are in danger and in need of protection. National Audit Office of the Republic of Lithuania has provided some suggestions how to lower the risk of extinction of Lithuanian manors. The methodical part suggests that the synergy of quantitative and qualitative research methods is used in the thesis; the lack of information was eliminated by interviewing holders of Lithuanian manors. The analysis part revealed that Rokiškis manor absorbed EU support the most effectively, meanwhile Jurbarkas manor – the least effectively. Average EU support absorption efficiency in chosen Lithuanian manors was 147,49%. It is recommended to prioritize cultural heritage in order to preserve the most important objects of Lithuanian culture and history, also to collect all possible information about cultural heritage in the country and make it accessible to the public.

Literatūros sąrašas

1. *Apie muziejų*. Zanavykų muziejus. Prieiga per internetą: <http://www.zanavykumuziejus.lt/lorem-ipsumy> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
2. *Apie Šilutės muziejus*. Prieiga per internetą: <http://silutesmuziejus.lt/apie-muzieju/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
3. *Apie Žemaičių dailės muziejus*. Prieiga per internetą: <http://www.oginski.lt/lt/rumu-ansamblis/apie-muzieju/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
4. *Dvarų nekilnojamojo kultūros paveldo išsaugojimo užtikrinimas* Valstybės kontrolė (2014). Prieiga per internetą: www.vkontrole.lt/failas.aspx?id=3113 (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)
5. *Efektyvaus dvarų panaudojimo modelis* Gedvilaitė V.; Ambrasas V. (2011). Prieiga per internetą:
6. *ES struktūrinė parama 2007-2013 m.* LVPA. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/projektas?id=7303&order=&page=&pgsz=10> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
7. *Europos Komisijos komunikatas Towards an integrated approach to cultural heritage for Europe* (2014). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/culture/library/publications/2014-heritage-communication_en.pdf (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)
8. *Europos Komisijos komunikatas Mapping of Cultural Heritage actions in European Union policies, programmes and activities* (2014). Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/culture/library/reports/2014-heritage-mapping_en.pdf (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)
9. Gražulis A. (2007) *Dėl valstybinės dvarų paveldo išsaugojimo programos vykdymo pažyma VKPK 2007-03-09 posėdžiui*. Prieiga internetu: http://www2.lrs.lt/kt_inst/pamink/dokumentai/2007_03_09/dvarai.doc (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)
10. Gražulis A. (2008) „Dvarų paveldas Lietuvoje ir Lenkijoje. Visuomenės vaidmuo: problemos ir iššūkiai“, 2008-09-26, pranešėjas Algimantas Gražulis, Valstybinė kultūros paveldo komisija. *Plungės seminaras* Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=871&p_d=81754&p_k=1. (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)
<http://dspace.vgtu.lt/bitstream/1/966/1/V.%20Gedvilaite.pdf> (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)
11. *Istorija*. Raudondvario dvaras. Prieiga per internetą: <http://www.raudondvarioldvaras.lt/index.php/istorija> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
12. *Istorija*. Rokiško muziejus. Prieiga per internetą: <http://www.muziejusrokiskyje.lt/lt/istorija> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
13. *Jurbarko dvaras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/jurbarko-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
14. *Jurbarko dvaro parkas*. Samogitia. Prieiga per internetą: <http://samogitia.mch.mii.lt/mpkelias/PARKAI/jurbparkai.lt.htm> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
15. *Jurbarko muziejus*. Prieiga per internetą: <http://www.jurbarkomuziejus.lt/apie-muzieju> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
16. *Kretingos dvaras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/kretingos-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
17. *Kultūros vertybių registras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://kvr.kpd.lt/#/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

18. *Lietuvos kultūros politika dvarų atžvilgiu*. Kasperavičiūtė A. (2009). Prieiga per internetą: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:E.02~2009~D_20090904_113529-67459/DS.005.0.01.ETD (Žiūrėta 2016 m. balandžio 08 d.)
19. Lietuvos Respublikos Kilnojamų kultūros vertybių apsaugos įstatymas (1996). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=423934. (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)
20. Lietuvos Respublikos Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymas (1994). Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=320782. (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)
21. Lietuvos Respublikos Valstybinė Kultūros (2007). Paveldo Komisija Sprendimas dėl Valstybinės dvarų paveldo išsaugojimo programos vykdymo Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.A344B17D5C02> (Žiūrėta 2016 m. kovo 17 d.)
22. Lietuvos Respublikos Valstybinės paminklosaugos komisija (2002). Lietuvos respublikos dvarų paveldo išsaugojimo ir jo integravimo į visuomenės gyvenimą koncepcija. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/mobile/legalAct.html?documentId=TAR.752A1CB6A22F> (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)
23. Luokesų dvaro programa. Prieiga per internetą: <http://www.luokesudvaras.lt/pramogos/pramogos-dvare/>
24. *Managing disaster risks for World Heritage* UNESCO (2010). Prieiga per internetą: whc.unesco.org/document/104522 (Žiūrėta 2016 m. kovo 12 d.)
25. *Paežerių dvaras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/paezeriu-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
26. *Paežerių dvaras*. Vilkaviškio turizmo ir verslo informacijos centras. Prieiga per internetą: <http://www.vilkaviskisinfo.lt/2256/=module=-virsus/lankytnos-vietos/paezeriu-dvaras.html> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
27. Pakruojo dvaro programa. Prieiga per internetą: <http://pakruojo-dvaras.lt/pramogos> (Žiūrėta 2016 m. balandžio 9d.)
28. *Palangos dvaras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/palangos-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
29. *Parko rūmai*. Palangos gintaro muziejus. Prieiga per internetą: http://www.pgm.lt/gintaro_muziejus/parko_rumai.htm (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
30. *Pazintis su Užutrakiu*. Trakai-visit.lt. Prieiga per internetą: <http://www.trakai-visit.lt/lt/pazintis-su-uzutrakiu> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
31. *Platelių dvaras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/Plateliu-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
32. *Platelių dvaras*. Samogitia. Prieiga per internetą: http://samogitia.mch.mii.lt/LANKYTINOS_VIETOS/dvarasPL.lt.htm (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
33. *Plungės dvaro parkas – Kunigaikščių Oginskių palikimas*. Liutkaus blogas. Prieiga per internetą: <http://blog.liutkus.eu/plunges-dvaro-parkas-kunigaiksciu-oginskiu-palikimas/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
34. *Plungės kunigaikščių Oginskių dvaro sodyba*. Samogitia. Prieiga per internetą: http://samogitia.mch.mii.lt/KULTURA/Plungdvaro_pastatai.lt.htm (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
35. *Renavo dvaras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/renavo-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
36. *Renavo dvaras*. Muziejai.lt. Prieiga per internetą: http://www.muziejai.lt/Muziejus.lt.asp?Db_kodas=3451&sTxt (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

37. *Restauruotame Užvenčio dvaro svirne – naujai įrengta muziejaus ekspozicija*. Kelmiškiams, laikraštis. Prieiga per internetą: <http://www.kelmiskiams.lt/restauruotame-uzvencio-dvaro-svirne-naujai-irengta-muziejaus-ekspozicija/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
38. *Rokiškio dvaras*. Kultūros paveldo departamentas. Prieiga per internetą: <http://www.kpd.lt/rokiskio-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
39. Stulpinas R. (1996). *Sodyba – dvasios raiška* Nr.2. P.12
40. *Sugrižtantys Lietuvos dvarai*. Varnaitė D. (2014). Prieiga per internetą: http://www.kpd.lt/uploads/Tai%20%C4%AFdomu/Sugr%C4%AF%C5%BEntantys%20dvarai/Sugriztantys_dvarai_Uzulenis_Diana_Varnaite_red.pdf (Žiūrėta 2016 m. kovo 16 d.)
41. Taujėnų dvaro programa. Prieiga per internetą: <http://taujenudvaras.lt/paslaugos/kitos/> (Žiūrėta 2016 m. balandžio 9d.)
42. *The Effectiveness of Structural Policy in the European Union: An Empirical Analysis for the EU-15 in 1995-2001* M. Beugelsdijk ir S. C.W. Eijffinger (2005). Prieiga per internetą: <https://core.ac.uk/download/files/153/6416287.pdf> (Žiūrėta 2016 balandžio 9d.)
43. *The integral rural tourism experience from the tourist's point of view – a qualitative analysis of its nature and meaning*. Kastenholz E., Lima J. (2011) Prieiga per internetą: <http://www.tmstudies.net/index.php/ectms/article/viewFile/335/553> (Žiūrėta 2016 gegužės 24d.)
44. *Thesaurus HEREIN* (1994). Prieiga per internetą: <http://thesaurus.european-heritage.net/herein/thesaurus/> (Žiūrėta 2016 m. gegužės 13 d.)
45. *Trakų istorinis nacionalinis parkas*. Užutrakiodvaro sodyba. Prieiga per internetą: <http://www.seniejitrakai.lt/uzutrakio-dvaro-sodyba-2/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
46. Varnaitė D. (2016) *STRUCTUM konferencija* Kultūros paveldas
47. *Vilkaviškio krašto muziejus*. Prieiga per internetą: http://www.vkmuziejus.lt/index.php?option=com_content&task=view&id=18&Itemid=72 (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)
48. *Zyplių dvaras*. Apleisti.lt Prieiga per internetą: <http://www.apleisti.lt/2011/07/25/zypliu-dvaras/> (Žiūrėta 2016 gegužės 15d.)

Priedai

Priedas Nr. 1 Darbo struktūra

